

Univerzita Palackého v Olomouci

Právnická fakulta

Adam Hromas

**Evropská a angloamerická právní kultura
(srovnávací studie)**

Diplomová práce

Olomouc 2011

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Evropská a angloamerická právní kultura (srovnávací studie)“ vypracoval samostatně a citoval jsem všechny použité zdroje.

V Salzburgu, dne 27. 2. 2011

Adam Hromas

Já, níže podepsaný Adam Hromas, autor diplomové práce na téma „Evropská a angloamerická právní kultura (srovnávací studie)“, která je literárním dílem ve smyslu zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, dávám tímto svůj souhlas podle §4 písm. e) zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů, správci, kterým je:

Univerzita Palackého v Olomouci

Křížkovského 8, Olomouc, 771 47, Česká republika

ke zpracování údajů v rozsahu: jméno a příjmení v informačním systému, a to včetně zařazení do katalogů, zpřístupnění jména a příjmení v katalozích a informačních systémech Univerzity Palackého, a to včetně neadresovaného zpřístupnění pomocí metody dálkového přístupu. Údaje mohou být takto zpřístupněné uživatelům služeb Univerzity Palackého. Realizaci zpřístupnění zajišťuje vnitřní složka Univerzity Palackého.

Souhlas se poskytuje na dobu trvání ochrany autorského díla podle zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském.

V Salzburgu, dne 27. 2. 2011

Adam Hromas

„Rád bych tímto poděkoval vedoucímu mé diplomové práce, doc. JUDr. Pavlu Hungrovi, Csc., za odborné vedení při psaní této diplomové práce a za ochotu a trpělivost, kterou v celém jeho průběhu projevoval.“

OBSAH

1. ÚVOD.....	7
2. KONTINENTÁLNÍ PRÁVNÍ SYSTÉM.....	9
2.1 Definice.....	9
2.2 Historický vývoj.....	9
2.2.1 Počátky formování kontinentálního práva.....	10
2.2.2 <i>Ius commune</i> na středověkých univerzitách.....	11
2.2.3 Návrat římského práva.....	12
2.2.4 Právní školy a jejich vliv na vývoj kontinentálního práva.....	12
2.2.5 Kodifikace jakožto charakteristický znak kontinentálního právního systému.....	13
2.3 Prameny práva.....	14
2.3.1 Zákony.....	15
2.3.2 Smlouvy.....	15
2.3.3 Obyčeje.....	16
2.3.4 Soudní rozhodnutí.....	16
2.3.5 Obecné zásady právní.....	17
2.3.6 Právo Evropské unie.....	17
3. ANGLOAMERICKÝ PRÁVNÍ SYSTÉM.....	19
3.1 Definice.....	19
3.2 Historický vývoj.....	20
3.2.1 Historický vývoj anglického práva.....	20
3.2.2 Dobyť Anglie Normany.....	22
3.2.3 Systém <i>writů</i>	23
3.2.4 Rozhodování dle <i>equity</i>	23
3.2.5 Moderní reformy anglického práva.....	24
3.2.6 Vývoj práva v USA.....	24
3.2.7 Rozdíly mezi právem USA a Anglie.....	28
3.3 Prameny práva v Anglii.....	29
3.3.1 Soudní precedenty.....	29
3.3.2 Zákony.....	29
3.3.3 Právní nařízení.....	30
3.3.4 Obyčeje.....	30
3.3.5 Právní literatura.....	30
3.4 Prameny práva v USA.....	30
3.4.1 Soudní precedenty.....	31
3.4.2 <i>Statute Law</i>	31
3.4.3 Právní nauka.....	32
4. NĚKTERÉ ROZDÍLY MEZI KONTINENTÁLNÍ A ANGLOAMERICKOU PRÁVNÍ KULTUROU.....	33
4.1 Právní dualismus.....	33
4.2 Prameny práva.....	34
4.3 Soudní precedent a doktrína <i>stare decisis</i>	35
4.4 Právní myšlení.....	36
4.5 Doktrína.....	37
4.6 Jmenování soudců.....	37
4.7 Procesní odlišnosti.....	38
5. VZÁJEMNÉ OVLIVŇOVÁNÍ.....	41
5.1 Skotský právní systém.....	41

5.2 Evropská integrace.....	42
5.3 Mezinárodní obchod a mezinárodní advokátní kanceláře.....	42
5.4 Námořní právo.....	43
5.5 Právní systém Louisiany.....	43
6. VZÁJEMNÉ PRŮSEČÍKY.....	45
6.1 Mezinárodní arbitráž.....	45
6.2 Zásady UNIDROIT.....	46
6.3 Právní systém Quebecu.....	47
7. ZÁVĚR.....	49
8. SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	51

1. Úvod

Cílem této diplomové práce je porovnat dvě nejvýznamnější právní kultury – angloamerický a (evropský) kontinentální právní systém – a posoudit jejich vzájemný vztah. Podobné srovnání se mi jeví jako zvláště užitečné v éře globalizace, vzájemného propojování trhů a s tím spojené potřeby orientace v odlišných právních systémech, kdy by měl každý právník mít alespoň základní povědomí o rozložení světových právních systémů, jejich historickém základu a vzájemném prolínání v čase, neboť rozsah a rychlost globalizačních tendencí jsou takové, že ve značné míře ovlivňují a mění všechny oblasti lidské činnosti, oblast práva nevýjimaje. Téma je dle mého názoru zajímavé i ve vztahu k procesu evropské integrace, kdy anglické právo přichází do přímého kontaktu s kontinentálním systémem. Cílem této práce není být zevrubným zpracováním uvedeného tématu, ale spíše poskytnout čtenáři pohybujícímu se v jednom z těchto právních systémů přehled o druhém, a to zejména úvodem do jeho historického vývoje, přehledem pramenů práva, výčtem základních odlišností a příklady vzájemného ovlivňování a vzájemných průsečíků.

K dosažení výše uvedeného cíle je použito komparatistické metody spolu s metodou analýzy. Obsah je rozdělen do sedmi kapitol, z nichž první polovina tvoří úvod do obou právních systémů, které jsou předmětem této práce, zatímco od čtvrté kapitoly je obsah zaměřen na rozdíly obou systémů a jejich vzájemné působení v dnešním světě. Příklady vzájemného působení uvádím zejména z důvodu postupného sbližování angloamerického a kontinentálního právního systému a zároveň se tímto chci odlišit od ostatních prací na stejné téma, které podobné příklady neobsahují.

Pojem právní kultura, který běžně znamená úroveň tvorby práva a jeho interpretace v jednotlivých zemích (což závisí na jejich tradicích a vyspělosti), je v této práci používán v jeho dalším významu, a to synonymicky s pojmem právní systém, kdy právní systém považují za jakýsi vyšší vývojový stupeň právní kultury. Každý právní systém je tedy právní kulturou, zatímco ne každá právní kultura je právním systémem, resp. dosáhla úrovně systému. V rámci dalšího pojednání ale tento rozdíl víceméně ztrácí na významu, neboť obě právní kultury, kterými se tato práce zabývá, jsou bezesporu zároveň dvěma nejvyspělejšími právními systémy. Právním systémem rozumíme nejen soubor právních postupů, institutů, zásad a norem, které zajišťují společenský řád a ovlivňují tak život ve společnosti, ale i samotné právní myšlení a vnímání role práva ve společnosti – tedy s jistým filozofickým přesahem

Jedním z omezení této práce je skutečnost, že se zaměřuje pouze na angloamerický a kontinentální právní systém. Existují pochopitelně i další právní kultury, které si zasluhují pozornost, jako například africká právní kultura zemí subsaharské Afriky, právní kultura Dálného Východu, do které patří Čína a Japonsko, která je ovlivněna konfuciánským myšlením a v neposlední řadě právní kultury propojené s náboženstvím jako je tomu zejména v islámském světě, Izraeli či Indii. Zároveň bychom neměli zapomenout, že jak angloamerický právní systém, tak kontinentální právní systém nejsou homogenní a obsahují vícero právních řádů, které následně můžeme rozdělit do podskupin (subsystémů) obou systémů, tudíž skutečnosti zde uváděné nemusí platit bezvýjimečně pro všechny země toho kterého právního systému.

2. Kontinentální právní systém

2.1 Definice

Kontinentálním právním systémem rozumíme systém práva, který se vyvinul na základě recepce práva římského. „Kontinentálním“ se nazývá proto, že vznikl v kontinentální Evropě a odtud se pak rozšířil cestou kolonizace i mimo Evropu.¹ V anglické literatuře se tento systém nazývá „civil law“. Charakteristické pro kontinentální systém je to, že je to systém práva psaného, ve vztahu k němuž jsou případné jiné prameny práva prameny subsidiárními, a který ve své ryzí podobě vylučuje soudcovskou tvorbu práva. Soudce v tomto systému právo nalézá, ale nevytváří je. Je ovšem nutné poznamenat, že i v zemích kontinentálního systému, včetně Francie, kde se zrodil, má rozhodování vyšších soudů velmi značný význam na utváření práva.²

Kontinentální systém není homogenní, nýbrž se člení na několik okruhů. Různými cestami imitace, popřípadě přímé recepce zejména francouzského *Code civil* a zčásti vlastní historií a vlastní legislativní invencí vznikaly subsystemy kontinentálního právního systému. Mimoto se v souvislosti s ekonomickou a politickou integrací vytváří supranacionální subsystem práva Evropské unie.

2.2 Historický vývoj

Kontinentální právní systém se, jak název napovídá, zformoval na území kontinentální Evropy a jeho centrum je zde dodnes i přesto, že mnoho mimoevropských zemí tento systém zcela nebo zčásti recipovalo. Kontinentální systém jako takový se objevuje od 13. století. Do tohoto období bezpochyby existovaly některé prvky, ze kterých se systém následně zformoval, bylo by však předčasné mluvit o právním systému, protože chyběla jakákoli snaha o sloučení jednotlivých prvků či jejich uspořádání. Další etapa začíná návratem studia římského práva na středověkých univerzitách. Následujících pět století se neslo ve znamení odborných textů z pera uznávaných právníků, pod jejichž vlivem se vyvíjela i právní praxe. Ve spojení s přirozenoprávní školou tyto doktrinární autoři připravili půdu pro současný stav, kdy kontinentálnímu systému dominuje tvorba zákonů zákonodárným sborem.

¹ KNAPP, Viktor. *Velké právní systémy ; úvod do srovnávací právní vědy*. Praha: C. H. Beck, 1996. 113 s.

² Tamtéž

2.2.1 Počátky formování kontinentálního práva

Existující prvky, ze kterých se následně vyvinul kontinentální systém, měly do 13. století podobu obyčeje. Římská říše sice vytvořila úžasnou civilizaci a římský génus dal vzniknout bezprecedentnímu právnímu systému, jestliže si však sami sebe představíme na počátku 13. století, výše uvedené je již po několik století ztraceno. Vpád germánských kmenů ukončil existenci Římské říše v 5. století. V období po invazi žilo původní římské obyvatelstvo určitou dobu bok po boku s nově přichozími obyvateli, avšak každý dle vlastních pravidel. Po konvertování barbarů na křesťanství se způsob života těchto dvou skupin začal postupně sjednocovat, čemuž pomohlo i vytlačení principu personaly práva místními obyčeji a raným feudalismem.³ Je známo několik publikací, které nám poskytují obrázek o tom, v jakém stavu se tehdy nacházelo římské a tzv. barbarské právo. V Byzanci a do jisté míry i na území Itálie je římská právní nauka zastoupena tzv. justiniánskou kompilací (*Codex, Digesta, Institutiones* a *Novelae*) z let 529-534. Na území Francie a na Iberském poloostrově registrujeme kodifikaci *Lex romana visigothorum* (506).

Výše uvedené však nedává dostatečně jasný obraz o faktických právních poměrech ve 12. století. Barbarské právo tehdy upravovalo pouze úzký okruh společenských vztahů a naprostým opakem byly římské kodifikace, které i ve svých zjednodušených verzích (Alarichův breviář) byly na tehdejší poměry značně komplikované. Výsledkem bylo, že obyvatelstvo si vytvořilo vlastní primitivní pravidla. Až na pár výjimek se tehdejší panovníci nesnažili tato primitivní pravidla zakotvit do psané formy, omezovali se pouze na intervence v konkrétních otázkách, které měly z dnešního pohledu veřejnorávní charakter. Neměli důvod tak činit – v Evropě v temných dobách středověku prakticky neexistovala právní nauka a znalost práva měla pramalý praktický význam. To, co bychom nazvali tehdejším právem, byl víceméně soubor pravidel, která byla obyvatelstvem na určitém území dodržována spíše spontánně a jejich dodržování bylo považováno za součást mezilidských vztahů. Žádný panovník nebyl schopen a ani neměl v úmyslu tato pravidla vymáhat, a co se týká jednotlivců, jakožto subjektů těchto pravidel, jejich hlavním problémem bylo najít kvalifikovaný soud. Řízení byla ovládána iracionálními postupy a vymahatelnost rozhodnutí byla nejistá. K rozhodnutí sporu docházelo na základě přísahy, zkoušky ohněm či vodou, soubojem apod.⁴

Jak již bylo uvedeno, vznik kontinentálního právního systému spojujeme s obdobím jistého kulturního obrození na přelomu 12. a 13. století v západní Evropě. Obrození bylo

³ DAVID, René, BRIERLEY, John E.C.. *Major legal systems in the world today*. London: Stevens&Sons, 1985. 36 s.

⁴ Tamtéž, 37 s.

zjevné ve všech oblastech života a jednou z nich byla i oblast práva. Společnost si v souvislosti s rozvojem měst a obchodu byla vědoma potřeby práva k zajištění pořádku jako předpokladu dalšího rozvoje. Ve 13. století již právo nebylo tolik spojováno s náboženstvím, jak tomu bylo v době předchozí, a byla mu přiznána samostatná role. Tato autonomie práva je do značné míry charakteristická pro západní kulturu a způsob myšlení.

Myšlenka, že společnost má být podřízena právu nebyla žádnou novinkou. Za svou ji přijali již Římané. Ve 12. století ovšem tato myšlenka způsobila revoluci. Filozofové a právníci se dožadovali toho, aby se společenské vztahy řídily právem a aby nastal konec anarchie doby předchozí. Dožadovali se práva založeného na rozumem odůvodněné spravedlnosti.⁵

Vznik kontinentálního systému nebyl výsledkem utvrzení moci či centralizace vlády panovníky. V tomto se kontinentální systém liší s vývojem v Anglii, kde byl vývoj *common law* spojen s posílením královské moci a existencí centralizovaných soudů. Nic podobného se na evropském kontinentu nedělo. Naopak, počátky kontinentálního systému spadají do doby, kdy v Evropě neexistovala žádná politická jednota a představa něčeho podobného byla považována za zcestnou. Právo na evropském kontinentu zpočátku nespočívalo na ničem jiném než na kulturní jednotě. Vzniklo a existovalo nezávisle na jakýchkoli politických ambicích.

2.2.2 Ius commune na středověkých univerzitách

Hlavním prostředkem šíření myšlenek návratu práva byla nově zřízená centra vzdělanosti a pokroku - univerzity - z nichž první a nejproslulejší byla univerzita v italské Bologni. Středověké univerzity považovaly právo za vzor společenského uspořádání a snažily se spíše zformulovat podstatu práva, než předat studentům znalost právní metodiky. Probematika procesních postupů, dokazování apod. byla přenechána praktikům. Dle univerzit tu bylo právo od toho, aby vedlo soudce k rozhodnutí „po právu“. Právo stanovilo pravidla, kterým měl spravedlivý člověk podřídit své chování. Výuka práva se přizpůsobila tomuto pojetí a výsledkem bylo její propojení s filozofií, teologií a náboženstvím.⁶

Univerzity prakticky ignorovaly to, co bychom mohli považovat za tehdejší pozitivní právo, tedy psaná pravidla nevalné úrovně s omezenou územní působností. Pozitivní právo se v mnoha státech nacházelo v neuspokojivém stavu. V Itálii a Francii, které považujeme za

⁵ DAVID, René, BRIERLEY, John E.C.. *Major legal systems in the world today*. London: Stevens&Sons, 1985. 39 s.

⁶Tamtéž, 41 s.

kolébku univerzitního práva, nebylo k dispozici žádné národní právo a nebyl tu ani žádný dostatečně silný panovník schopný je zavést. To samé platilo pro Španělsko a Portugalsko, kde panovníci byli do značné míry pouhými vůdci protimuslimské koalice. V Anglii *common law* teprve začalo postupně nahrazovat místní obyčeje. Jestliže tedy univerzity nechtěly dopustit, aby se staly pouhými regionálními vzdělávacími ústavy zaobírajícími se výukou pravidel místního významu, musely se od tehdejšího pozitivního práva oprostít.⁷ Za této situace bylo rozhodujícím okamžikem pro další rozvoj práva znovuobjevení textů římského práva.

2.2.3 Návrat římského práva

Nemohlo tomu být jinak, protože ve světle rozmanitosti a nízké úrovně místních obyčejů se římské právo jevílo jako ideální řešení. Bylo snadno dostupné a justiniánská kompilace vykládala jeho pravidla v latině, která byla rozšířena zejména díky církvi. Římské právo bylo však i předmětem kritiky. Bylo považováno za součást pohanského světa a za právo založené na nekřesťanské filozofii.⁸ Jen díky učení Sv.Tomáše Akvinského odpadla tato poslední překážka obnovení studia římského práva.

2.2.4 Právní školy a jejich vliv na vývoj kontinentálního práva

Studium římského práva na univerzitách prošlo svým vývojem. Vytvořila se posloupnost názorových škol, z nichž každá kladla důraz na jiný prvek a měla odlišné metody výkladu římského práva.

Jako první se objevila škola glosátorů, usilující o určení smyslu římských zákonů obsažených v justiniánské kompilaci. Některé texty byly již od počátku ponechány stranou, neboť se zabývaly archaickými instituty (otroctví) či instituty, které byly již dostatečně upraveny kanonickým právem (manželství, dědění). Název této školy je odvozen od způsobu, jakým studovali římskoprávní prameny (zejména *Digesta*), tj. že své poznámky (*glosy*) zapisovali na okraje a mezi řádky rukopisů. Dílo glosátorů bylo završeno uspořádáním cca 96 tisíc *glos* do jedné kompilace poslední velkou osobností glosátorů – Accuriem.

Reakcí na čistě teoretické glosátory byla škola komentátorů, kteří se snažili přizpůsobit římské právo potřebám své doby. Přistupovali k justiniánským textům mnohem volněji a formálně logickou metodou opírali novoty tehdejší právní praxe o *Corpus Iuris*

⁷ DAVID, René, BRIERLEY, John E.C.. *Major legal systems in the world today*. London: Stevens&Sons, 1985. 41 s.

⁸ Tamtéž. 42 s.

Civilis. Byli dovršiteli středověké římskoprávní vzdělanosti a jejich dílo ovlivnilo právní vývoj v Evropě až do počátku kapitalismu.

Postupem doby se výuka římského práva čím dál více vzdalovala od původního vzoru. Jednalo se o modernizované římské právo použitelné na nové podmínky – *usus modernus Pandectarum*. Pod tímto názvem se skrývá značně pozměněné římské právo, ovlivněné zejména právem kanonickým, vyučované na univerzitách v průběhu 14. a 15. století.

S přirozenoprávní školou, která se dostala ke slovu v 17. a 18. století, jejíž kořeny však ve skutečnosti sahají až do starověkého Řecka, spojujeme napříč historií řadu významných představitelů. Mezi jinými to jsou řecký filozof Aristoteles (384-322 př.n.l.), teolog a filozof Sv. Tomáš Akvinský (1224-1274), zakladatel mezinárodního práva Hugo Grotius (1583-1645) a politický filozof, který přímo ovlivnil koncepci vlády v době amerického boje za nezávislost, John Locke (1632-1704). Představitelé přirozenoprávní filozofie věřili v koncepci vyššího práva, neboli práva, které je nad lidským právem. Pramenem tohoto vyššího práva je střídavě Bůh, lidský rozum nebo lidská přirozenost. Toto přirozené právo je nezměnitelné a všeobecně závazné pro všechny osoby ve všech dobách.⁹ Přirozenoprávní škola tedy pokládala právo za něco, co není člověkem vytvářeno, ale pouze poznáváno. Jakékoliv zákony vytvořené člověkem, musely tedy nutně být pouze obrazem základního přirozeného práva, ze kterého vycházely. Přirozenoprávní koncepce převažovaly v právní teorii až do 19. století. Byly základem pro vypracování prvních občanskoprávních kodexů v historii práva - francouzského *Code civil* v roce 1804 a rakouského *ABGB* v roce 1811.

V této době vznikla jako protipól přirozenoprávní školy škola historickoprávní, jejímž hlavním představitelem byl německý právní teoretik Friedrich Carl von Savigny. Tento směr odmítal myšlenku kodifikace práva a spatřoval jako jeho zdroj tzv. „*duch národa*“ (*Volkgeist*). Stejně jako přirozenoprávní škola se však i škola historickoprávní zaměřovala spíše na původ práva a nezabývala se tolik samotnou podstatou práva. Snaha o definici práva se dostala do popředí až ve druhé polovině 19. století, kdy došlo k rozvoji právní filozofie převážně v Německu a ve Francii a objevilo se velké množství právních teorií a koncepcí.

⁹ GRŮŽA, Dalibor., 'Přirozené a spravedlivé právo' [online]. E-polis.cz 2007 [cit. 20. února 2011]. Dostupné na: <<http://www.e-polis.cz/pravo/202-prirozene-a-spravedlive-pravo-resp-smlouva.html>>

2.2.5 Kodifikace jakožto charakteristický znak kontinentálního právního systému

Právě v 18. a 19. století došlo k dovršení definitivní podoby kontinentálního systému. Stalo se tak kodifikací práva a jeho tvorbou legislativní cestou a to v rámci celého území státu. Obyčejové právo doposud mělo převážně místní charakter. Napoleonův *Code civil* sjednotil soukromé právo na území Francie a odstranil lokální rozdrobenost. Hned první článek *Code civil* z roku 1804 uvádí: „Zákony jsou účinné na všech francouzských územích na základě vyhlášení hlavy republiky“.¹⁰ Přejít ke kodifikaci práva byl velice úspěšným krokem vpřed. Již před Napoleonem kodifikovali právo ve Švédsku a dalších severských zemích, později i v Německu, avšak tyto kodifikace nedosáhly tak zásadního významu.

Někteří autoři uvádí, že kodifikace práva způsobila rozdrobení evropského práva, protože právě univerzitní právo bylo univerzálním, všeobecným právem. Jestliže však právo vyučované na univerzitách nebylo v praxi aplikovatelné, potom kodifikace nemohla narušit dosavadní systém, který spočíval na rozdílném právu dle regionů a národů. Kodifikace tak nemohla rozbít jednotu evropského práva, naopak právě přispěla k jeho sblížení a to například tím, jak se šířilo využívání koncepcí Napoleonova *Code civil*.

2.3 Prameny práva

Pramenem práva je právní norma, která je základní nedělitelnou součástí právního řádu. Právní normu definujeme jako všeobecně závazné pravidlo lidského chování. Lidské chování chápeme v tomto případě v nejširším smyslu. Právní normou je nejen závazné pravidlo výslovně stanovící jak se subjekt práva má chovat, ale také závazné pravidlo stanovící kdo je subjektem práva, za jakých podmínek a v jakém rozsahu subjekt práva může vlastními úkony nabývat práva a stát se subjektem povinností. Dále je jí závazné pravidlo definující věc v právním smyslu a stanovící, kdy je určitá věc movitá, nemovitá apod., jakož i závazná pravidla stanovící strukturu státního mechanismu, vymezující jeho součásti, jejich působnost a vzájemné vztahy.¹¹

Právní normu tedy chápeme jako nehmotnou strukturu příkazů, zákazů a dovolení. Tyto příkazy, zákazy a dovolení jsou ze své podstaty někomu adresovány. Předpokládají autora právní normy (zákonodárce) a adresáta, přičemž k povaze právní normy nezbytně náleží, že musí být komunikována zákonodárcem adresátovi, a to obecně. Aby mohla být

¹⁰ srov. „*Les lois sont exécutoires dans tout le territoire français, en vertu de la promulgation qui en est faite par le Roi (le Président de la République).*“ *Code civil*, version en vigueur du 15 mars 1803 au 1 juin 2004.

¹¹ KNAPP, Viktor. *Velké právní systémy ; úvod do srovnávací právní vědy*. Praha: C. H. Beck, 1996. 54 s.

komunikována, musí mít určitou formu. Dle formy rozlišujeme prameny práva psané (*ius scriptum, lex scripta*) a nepsané (*ius non scriptum, lex non scripta*), podle nichž lze jednotlivé země rozlišovat na země psaného práva a země práva nepsaného.¹² Země kontinentálního právního systému patří svými prameny k psanému právu. Právní předpis - zákon - náleží k základním pramenům tohoto systému. Ještě v nedávné minulosti měl tento pramen dominující a neotřesitelné postavení. Dalšími prameny jsou právní obyčeje, normativní smlouvy, obecné zásady právní a výjimečně soudní judikatura.

2.3.1 Zákony

V kontinentálním právním systému je za primární a nejdůležitější pramen práva považován zákon. Ostatní prameny jsou vůči němu v pozici sekundární, i když dnes dochází postupně ke změně situace. Nutno dodat, že i při dominanci zákona se v praxi uplatňují i podzákoné normativní akty. Svou podstatou je zákon normativním právním aktem jakožto výsledkem činnosti orgánů veřejné moci. Stanoví závazná pravidla pro chování subjektů a vyjadřuje státní suverenitu.

Více zákonů, které upravují stejné právní odvětví, tvoří kodexy. Tyto mají, jak již bylo uvedeno, neopomenutelný význam ve vývoji kontinentálního právního systému. Ten lze vidět mimo jiné ve zvýšení právní jistoty, a pokud je kodex dlouhodobě platný, ustanovení a judikatura z něj pocházející jsou poměrně stabilně interpretovány. Rozsah pojmu „zákoník“ je neostřý. Předpokládá sice, že je v zákoníku shromážděn velký počet právních norem více či méně vzájemně souvisejících, ale není to jediná podmínka. O zákonících se zpravidla mluví v právu občanském (občanský zákoník), běžně se též říká trestní zákoník, obchodní zákoník, zákoník práce apod. V procesním právu se obdobné soubory nazývají *řády*. Existují ovšem i velké zákony, které nikoho nenapadne nazývat *zákoníkem* či naopak zákony, které nesoustřeďují látku právního odvětví a přesto se nazývají *kodexem*. Tak je tomu zejména ve Francii, kde se označení *Code* nepoužívá jen pro základní zákoníky napoleonské, ale celkem volně k označení všech významnějších zákonů.¹³

2.3.2 Smlouvy

O smlouvách jako o prameni práva se nejčastěji hovoří v souvislosti s právem mezinárodním. V právním řádu České republiky je klíčový čl. 10 Ústavy: „*Vyhlášené mezinárodní smlouvy, k*

¹² KNAPP, Viktor. *Velké právní systémy ; úvod do srovnávací právní vědy*. Praha: C. H. Beck, 1996. 55 s.

¹³ Tamtéž, 120 s.

jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána, jsou součástí právního řádu“.¹⁴ Toto ustanovení tedy stanoví podmínky, za kterých je mezinárodní smlouva v ČR pramenem práva. K tomu, aby se pramenem práva stala i vnitrostátní smlouva, musí být tato smlouva normativní, tedy její ustanovení musí být obecná a musí závazně regulovat skupinu společenských vztahů stejného druhu a neurčitého počtu. U nás tyto podmínky splňují kolektivní smlouvy uzavírané mezi zaměstnavateli a odbory.¹⁵

2.3.3 Obyčeje

V některých zemích kontinentálního práva se objevuje jako pramen práva i právní obyčej. K tomu, aby určité obyčejové pravidlo bylo považováno za právní pravidlo se zpravidla požaduje, aby splňovalo dvě podmínky: *usus longaevus* - požadavek, aby v době, kdy je aplikováno, již bylo obecně zachováno tzv. „od pradávna“, a *opinio neccessitatis*, což znamená, že je považováno za závazné. Toto teoretické pravidlo ovšem není univerzálně aplikovatelné – např. v Anglii je definováno odlišně.¹⁶ Obyčejové právo nevytváří systém. Platí buď jako právo sekundární, které se z moci zákona použije tehdy, jestliže určitou věc nelze v důsledku mezery v zákoně rozhodnout podle zákona a existuje obyčej, podle něhož věc rozhodnout lze, anebo obyčejové právo v dané zemi vůbec neexistuje. V zemích kontinentálního systému je psané právo právem silnějším, tzn. že obyčej nelze používat jako pramen práva *contra legem*.¹⁷ Chování podle obyčeje v rozporu se zákonem by tedy bylo protiprávním úkonem.

2.3.4 Soudní rozhodnutí

V kontinentálním systému jsou soudní rozhodnutí považována za pramen práva ve vyjimečných případech jako sekundární prameny práva, zdaleka ne tedy do stejné míry a významu jako je tomu v systému angloamerickém. Všeobecné pravidlo vyjadřuje princip „*Non exemplis sed legibus, iudicatum est*“, tj. že se nerozhoduje příkladem, ale zákonem.¹⁸ V řadě zemí včetně České republiky se vyhotovuje oficiální seznam soudních rozhodnutí, a to

¹⁴ Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky

¹⁵ KUBŮ, L. OSINA, P. GRYGAR, J., *Teorie práva I.* Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2003. 31 s.

¹⁶ KNAPP, Viktor. *Velké právní systémy ; úvod do srovnávací právní vědy.* Praha: C. H. Beck, 1996. 57 s.

¹⁷ Tamtéž, 59 s.

¹⁸ ŠTEFANOVIČ, Milan. *Svetové právne systémy (Právna komparatistika).* Bratislava: Poradca podnikateľ'a, 2007. 82s.

zejména vyšších soudů, za účelem jejich zpřístupnění právní praxi. Často jsou tyto publikace studovány i v zahraničí.

2.3.5 Obecné zásady právní

Obecné zásady právní popisují smysl a poslání zákona, úmysl zákonodárce či vyjadřují základní myšlenky jednotlivých právních odvětví nebo práva jako celku. Mají často původ v římském právu. Jako subsidiární pramen práva jsou v jisté míře uznávány v kontinentálním právním systému, kde bývají zachyceny přímo v právních předpisech. Mohou mít podobu výslovného pravidla či blanketní normy. Plní důležitou funkci při aplikaci a interpretaci právních norem, napomáhají správně pochopit jejich smysl a podstatu, případně představují nástroj k vyplnění mezer v právu.¹⁹ Příkladem jsou pojmy „dobrá víra“, „dobré mravy“ apod. Pokud zachyceny nejsou, je nutno je nějakým způsobem dovodit a k tomu pomáhá odborná literatura, která sice není pramenem práva v kontinentálním systému, ale plní funkci interpretační a argumentační.

2.3.6 Právo Evropské unie

V souvislosti s prameny práva je třeba se zmínit i o právu Evropské unie, která má jakožto supranacionální organizace vlastní právní systém a právo, jehož hlavní předpisy a zásady jsou stanoveny v zakládacích smlouvách. Jeho význam je v současnosti takový, že přímo ovlivňuje právní řády jednotlivých členských států, které náleží jak do kontinentálního, tak do angloamerického právního systému. Je tomu tak zejména proto, že EU může přijímat právní a legislativní akty, které musí členské státy dodržovat a uplatňovat. Pro právo EU je tedy charakteristické, že může být bezprostředně vymahatelné před soudy členských států EU (přímý účinek) a že práva členských států EU není vždy možné uplatnit, jsou-li v rozporu s právem EU (nadřazenost práva EU). Dva hlavní prameny práva EU jsou primární právo a sekundární právo. Primární právo představují smlouvy formulující právní rámec Evropské unie. Sekundární právo se skládá z právních nástrojů založených na těchto smlouvách, jako jsou nařízení, směrnice, rozhodnutí a dohody. Kromě toho existují všeobecné zásady práva EU, judikatura vytvořená Soudním dvorem Evropské unie a mezinárodní právo.²⁰

¹⁹ KNAPP, Viktor. *Velké právní systémy ; úvod do srovnávací právní vědy*. Praha: C. H. Beck, 1996. 60 s.

²⁰ EUROPEAN e-JUSTICE, [online]. Europa.eu, 2010 [cit. 10. února 2011]. Dostupné na: <https://e-justice.europa.eu/contentPresentation.do?lang=cs&idTaxonomy=3&vmac=InQUsoRPFemb2bkJwGl22bC1zyr8D76d1K5mQWPQmhkPvqvqvik9bCzEW1uzVBs8pWRIjvVSN1_YMip9HH5wOgAAJn8AAAHX>

Primární právo lze považovat za nejvyšší pramen práva Evropské unie. Stojí na vrcholu evropského právního řádu a obsahuje především tzv. zakládací smlouvy (Smlouva o Evropské unii, Smlouva o fungování EU, Smlouva o založení Evropského společenství pro atomovou energii), dále pak protokoly a přílohy ke smlouvám, smlouvy o přistoupení členských států k Evropské unii a ostatní smlouvy. Tyto smlouvy společně upravují rozdělení pravomocí mezi Unií a členskými státy, definují proces rozhodování a legislativní proces, pravomoci orgánů EU a rozsah jejich činnosti v rámci jejich oblasti kompetence. K poslední změně primárního práva došlo na základě Lisabonské smlouvy, která vstoupila v platnost v prosinci 2009.

Sekundární právo se skládá z tzv. „jednostranných aktů“ a dohod. Jednostranné akty jsou především ty akty, které jsou uvedené v článku 288 Smlouvy o fungování EU (nařízení, směrnice, rozhodnutí, stanoviska a doporučení). Kromě toho existují zvláštní akty založené na předchozích smlouvách, například v oblasti trestních věcí zůstávají v platnosti tzv. rámcová rozhodnutí - ta byla přijata dříve, než vstoupila v platnost Lisabonská smlouva, kdy justiční a policejní spolupráce v trestních věcech měla zvláštní status. Právně závazné akty přijaté legislativním postupem (jako nařízení, směrnice a rámcová rozhodnutí) jsou označovány jako legislativní akty nebo „legislativa“. Co se týká dohod, ty zahrnují mezinárodní dohody či úmluvy podepsané Společenstvím nebo Evropskou unií a zemí nebo organizací mimo EU, dohody mezi členskými státy a interinstitucionální dohody.²¹

²¹ EUROPEAN e-JUSTICE, [online]. Europa.eu, 2010 [cit. 10. února 2011]. Dostupné na: <https://e-justice.europa.eu/contentPresentation.do?lang=cs&idTaxonomy=3&vmac=InQUsoRPFemb2bkJwGl22bC1zyr8D76d1K5mQWPQmhhkPvqvqvik9bCzEW1uzVBs8pWRljvVSN1_YMip9HH5wOgAAJn8AAAHx>

3. Angloamerický právní systém

3.1 Definice

Angloamerický právní systém, známý též jako *common law* má svůj původ v Anglii v 11. století. *Common law* platí ve Spojeném království Velké Británie a Severního Irsku s výjimkou Skotska a s některými odchylkami v Severním Irsku. Cestou kolonizace se angloamerický právní systém rozšířil do celého někdejšího britského impéria a je v současnosti většinou, alespoň ve své podstatě, zachovávan i v zemích, které se z britského koloniálního panství osvobodily. Nejvýznamnější z nich jsou Spojené státy americké, kde se však právní systém, zachovávajíc historické základy převzaté z anglického práva, od tohoto značně odchýlil. Z toho důvodu bývá angloamerický právní systém tříděn na subsystemy práva anglického a práva USA. Do okruhu práva anglického patří - ač i zde můžeme pozorovat značné rozdíly - právo kanadské, právo australské, právo novozélandské a právo dalších zemí Britského společenství, tj. bývalých kolonií, dominií a protektorátů Velké Británie.²²

Přes tuto geografickou různorodost je angloamerický právní systém méně členitý než systém kontinentální. Jsou proto dva důvody: oba sice měly jediný historický zdroj, na jedné straně právo římské, resp. recepce práva římského v Evropě, na druhé straně *common law* vzniklé krátce po obsazení Anglie Normany, ale rozdíl spočívá ve skutečnosti, že v kontinentální Evropě se právo utvářelo po vzoru římského práva spontánním historickým vývojem, kdežto anglické právo bylo do britských závislých území „exportováno“. S tím souvisí další rozdíl, spočívající v tom, že státy kontinentálního systému samy imitovaly legislativu francouzskou jakožto první napodobitelnou legislativu evropskou, kdežto země angloamerického systému neimitovaly nic, poněvadž v době, kdy v nich bylo zavedeno *common law*, ještě neexistovaly, takže nešlo o imitování či o převzetí cizího práva, ale o vnucení cizího práva.²³

Přesto však i angloamerický právní systém členitý je, a to víc, než se uvádí. K jeho rozčleňování došlo poté, co se britská závislá území osamostatnila, tj. pokud jde o USA, koncem 18. století, a pokud jde o ostatní - dekolonizací po 2. světové válce, tj. v době, kdy se

²² KNAPP, Viktor. *Velké právní systémy ; úvod do srovnávací právní vědy*. Praha: C. H. Beck, 1996. 164 s.

²³ Tamtéž.

v dotyčných zemích právo anglického původu začalo vyvíjet samo, nezávisle na Anglii, resp. Velké Británii.²⁴

3.2 Historický vývoj

Znalost historického vývoje, a to zejména historického vývoje anglického práva, je k porozumění angloamerickému právnímu systému snad ještě důležitější než tomu je v případě kontinentálního právního systému. Anglické právo neprošlo návratem římského práva ani stádiem kodifikace - rysy charakteristickými pro kontinentální systém. Vyvinulo se samostatně a vývojem na evropském kontinentu bylo ovlivněno jen ve velmi malé míře. Angličtí právníci hledí na vývoj kontinentálního systému lehce přezíravě, a naopak rádi vyzdvihují kontinuitu jejich vlastního právního systému. Jeví se jim jako výsledek dlouhé tradice nezatížené zvraty a tuto skutečnost vnímají jako důkaz hluboké moudrosti anglického práva, trvajících hodnot v něm obsažených a jeho přizpůsobivosti.²⁵ Základní zásady, některé právní normy a prameny práva pocházejí z počátků formování království a přes staletí se zachovaly dodnes.

Co se týká periodizace vývoje anglického práva, rozeznáváme čtyři hlavní vývojová období - první zahrnuje dobu předcházející příchodu Normanů roku 1066; druhé, trvající od roku 1066 do nástupu Tudorovců (1485), považujeme za období vzniku *common law*, které potlačilo význam místních obyčejů; třetí etapa, trvající od roku 1485 do roku 1832, je etapou, kdy se vedle *common law* vytvořil systém *equity*. Čtvrtá etapa, začínající rokem 1832 a trvající dodnes, je obdobím, kdy *common law* prochází bezprecedentním rozvojem legislativy a kdy se musí přizpůsobit větší ingerenci státu do společnosti.²⁶

3.2.1 Historický vývoj anglického práva

Anglické *common law* vzniklo jako nedílná součást přeměny Anglie z volného seskupení kmenových společenství v centrálně řízenou společnost. Po více než 400 let, od 8. do 11. století, se způsob řešení sporů dle místních obyčejů postupně formalizoval, zatímco hierarchická organizace feudalismu nahrazovala kolektivní a rovnostářskou organizaci prvních kmenových společenství. Války mezi jednotlivými skupinami přinášely rostoucí politickou konsolidaci i rostoucí majetek lordů a rozšíření jejich území. S tím, jak původní

²⁴ KNAPP, Viktor. *Velké právní systémy ; úvod do srovnávací právní vědy*. Praha: C. H. Beck, 1996. 164 s.

²⁵ DAVID, René, BRIERLEY, John E.C., *Major legal systems in the world today*. London: Stevens&Sons, 1985. 309 s.

²⁶ Tamtéž, 310 s.

kolektivně vlastněné kmenové statky přecházeli do vlastnictví a správy feudálních pánů, byla odpovědnost jednotlivce vůči svým příbuzným nahrazena odpovědností k pánovi. Tam, kde kdysi kolektivní odpovědnost kmenů sloužila jako základ pro urovnávání sporů, se nyní dohled nad uplatněním práva stal odpovědností a výsadou feudálních pánů. Jako nástroj upevnění moci začali feudální páni požadovat, aby byly spory postoupeny místnímu soudu.²⁷

Anglie byla až do roku 1066, kdy byla dobytá Normany, rozdělena do přibližně osmi velkých mocenských oblastí, které byly nanejvýš volně spojenými společenstvími relativně nezávislých feudálních vlastníků půdy. Základními jednotkami sociální a politické organizace byla hrabství (*counties*) a setniny (*hundreds*). Setniny byly části hrabství s poněkud nejasným historickým původem, často v soukromém vlastnictví a nezávisle spravované. Odhaduje se, že v době dobytí Anglie byla zhruba polovina z nich vlastněna buďto jednotlivými lordy, nebo církevními opatstvími (*abbeys*). Velký počet setnin v majetku církve dokládá ekonomickou i politickou sílu katolické církve, která byla v rozporu s rostoucí světskou vládou v pozdějších letech. Setninový soud (*Hundred Court*) byl v podstatě shromážděním významných obyvatel setniny, na kterém se projednávaly místní záležitosti a řešily se spory.

Právo konat soud a mít z něj finanční prospěch bylo jedním z hlavních charakteristických rysů feudálních pánů. Raní feudálové požadovali, aby náhrada škody nebyla placena poškozenému, ale pánovi setniny. Právo pánů těžit z vedení soudů se časem stalo základní silou v rozvoji *common law* po dobytí Anglie.²⁸

Kromě setninových soudů bylo feudální právo vykonáváno také soudy jednotlivých hrabství (*County Court*) vedenými pány hrabství, kteří ovlivňovali obsazení svých soudů pány setnin a dalšími zástupci. Tyto rané hrabské soudy předznamenaly pozdější dvoukomorové zákonodárné sbory anglické Dolní sněmovny (*House of Commons*) a Sněmovny lordů (*House of Lords*) a amerického Senátu (*U.S. Senate*) a Sněmovny reprezentantů (*House of Representatives*).²⁹ Protože páni hrabství byli mocnější než páni setnin, bylo možné, aby hrabské soudy přezkoumávaly rozhodnutí vynesená pány na setninových soudech či je dokonce mohli zrušit či změnit - stejně jako soudy vyšší instance mohou dnes zrušit či změnit rozhodnutí soudů nižší instance.

²⁷ GLENDON, M.A. GORDON, M.W. CARDOZZA, P.G., *Comparative Legal Traditions in a nutshell*. St. Paul: West Publishing, 1999. 151 s.

²⁸ Tamtéž, 153 s.

²⁹ Tamtéž.

3.2.2 Dobyť Anglie Normany

Do roku 1066 byla Anglie na půli cesty mezi kmenovým uspořádáním a feudalismem. Po dobytí Anglie Vilém I. Dobyvatel vyhlásil, že veškerá půda a všechna práva s ní spojená, a to včetně konání soudů, budou nyní náležet králi. Z důvodu tohoto přerozdělení půdy a sjednocení všech práv souvisejících s jejím vlastnictvím přešly posléze do správy nových vládců také místní soudy. Práva na konání soudů byla nadále propůjčována na základě držby půdy, nicméně všechny soudy musely postupovat v souladu se zájmy krále, a to zejména s těmi finančními.³⁰ Soudní rozhodování se takto postupně přeměňovalo na rozrůstající se byrokratický systém.

Zájem krále zabezpečit řádný příjem zisku z justice do královské pokladny přispěl ke vzniku instituce tzv. putujících soudců (*eyre*), kteří ve 12. století vyvíjeli značný tlak ústřední kontroly nad místními soudy. Putující soudci poskytli základ pro rozvoj *common law* v Anglii.³¹ Tito, co do počtu čtyři soudci reprezentující krále, pravidelně prověřovali činnost soudů hrabství a setnin. Zaměřovali se mimo jiné na konfiskaci majetku. Tato koncepce má původ ve feudální doktríně, že právo člověka vlastnit majetek je založeno na dobré vůli jeho pána. Pojem *felony* (zločin) původně znamenal „zločin tak závažný, že znamenal přerušení dobré vůle a propadnutí majetku ve prospěch pána.“³² Bylo povinností soudců před výkonem trestu zajistit, aby král dostal svůj podíl na zabaveném majetku plynoucím z takovýchto zločinů. Byla to právě rozhodnutí putujících soudců, která vytvořila soubor právních precedentů, jež byly později nazývány jako *common law*, tedy pravidla pro řešení sporů společná pro celou Anglii. Jak putující soudci rozhodovali jednotlivé spory, zakládali tak precedenty pro další obdobné případy.³³ Protože *common law* vznikalo případ za případem, pojmy *common law* a *case law* (soudcovské právo) jsou často používány synonymicky.

Vzhledem ke snaze eliminovat rozdíly v řešení sporů, které plynuly z rozdílů mezi místními obyčejí, dalo zavedení *common law* vzniknout přístupu, který zdůrazňoval jednotnou aplikaci práva a procesních postupů. Tento přístup byl zakotven v doktríně *stare decisis*.

³⁰ DAVID, René, BRIERLEY, John E.C., *Major legal systems in the world today*. London: Stevens&Sons, 1985. 312 s.

³¹ Tamtéž, 317 s.

³² WIKIPEDIA [online]. Wikipedia.org, 2011 [cit. 12. února 2011]. Dostupné na <http://en.wikipedia.org/wiki/Felony>

³³ DAVID, René, BRIERLEY, John E.C., *Major legal systems in the world today*. London: Stevens&Sons, 1985. 318 s.

3.2.3 Systém *writů*

Ve středověkých dobách vzniku *common law* možnost jedince obrátit se na soud nebyla jeho právem, nýbrž privilegiem, které mu bylo poskytnuto králem. Toto privilegium, představované tzv. *writem*, bylo zprvu poskytováno individuálně, později se však vytvořil systém obecných *writů* pro konkrétní okruhy případů. Právo, pro které neexistoval *writ*, nemohlo být u soudu uplatněno.

Angličtí králové využívali své ústřední moci k tomu, aby rozšiřovali počet kauz spadajících do pravomoci královských soudů s úmyslem omezit vliv místních soudů a hlavně feudálů. To se projevilo v nárůstu počtu *writů*, jejichž počet se ke konci 12. století blížil osmdesátce. Proti rozšiřování pravomoci královských soudů se však velcí feudálové začali bránit, neboť rostoucí vliv a oblíbenost královských soudů logicky představoval omezování jejich pravomoci. Jejich snaha se projevovala zejména během vlády slabých králů. Ochranu zbytkové okleštěné pravomoci církevních a feudálních soudů poskytla roku 1215 *Magna Charta*, která stanovila, že královští soudci mohli nadále rozhodovat jen případy, které spadali do jejich pravomoci již v roce 1215. Dlouhodobý konflikt vyřešily až tzv. Westminsterské zákony. Druhý Westminsterský Statut (1285), který znamenal kompromis mezi králem a feudály stanovil, že typy *writů* existující v té době nemají být rozšiřovány.³⁴ Jen vyjimečně bylo připuštěno vydání *writu* v analogickém případě k již existujícímu *writu* (*in consimili casu*). Toto opatření učinilo systém *common law* rigidnějším a bylo historickým podnětem vzniku druhého systému anglického nepsaného práva.

3.2.4 Rozhodování dle *equity*

Čím složitější se stával společenský a zejména hospodářský život, tím více bylo sporů, pro které neexistovaly *writy* (ani *consimili casu*). Vzhledem k nemožnosti rozšíření typů *writů* se lidé v těchto případech obraceli přímo na krále, který svěřoval rozhodování sporů Lordu kancléři (*Lord Chancellor*), a přenášel na něj tak svou soudcovskou pravomoc. Lord kancléř rozhodoval spory dle svého přesvědčení o tom, co je „spravedlivé a dobré“ (*ars aequi et boni*), tj. podle morálních principů a svědomí jako zvláštního pramene práva. Pro rozhodování dle *equity* se vytvořil zvláštní kancléřský soud (*Court of Chancery*). *Common law* však stále zůstávalo hlavním právem. Vztah mezi *common law* a *equity* byl vyjádřen zásadou „*Equity follows the law*“, tj. že rozhodování dle *equity* se neobrací proti *common law*, nýbrž je

³⁴ TÓTHOVÁ, Marta. *Právna komparatistika-Velké právne systémy*. Košice: UPJŠ v Košiciach, 1999. 80 s.

doplňuje a zdokonaluje.³⁵ Postupem doby se z rozhodování dle *equity* vytvořil druhý systém anglického nepsaného práva a z toho plynoucí dualismus *common law* a *equity*.

3.2.5 Moderní reformy anglického práva

Zásadní význam ve vývoji anglického práva mělo 19. století, ve kterém proběhla řada významných reforem. Část právnické veřejnosti považovala anglické právo za příliš rigidní. Tito myslitelé požadovali kodifikaci práva, která by dle jejich názoru vedla k větší ucelenosti právní úpravy a hlavně ke zvýšení právní jistoty. Přestože jejich výzvy nebyly vyslyšeny, došlo k řadě významných změn. Roku 1873 byly parlamentem přijaty *The Judicature Acts*, které v Anglii zavedly jednotný, i když stále poměrně složitý systém soudnictví. Následně byl roku 1876 přijat *The Appellate Jurisdiction Act*. Výsledkem byla nejen rozsáhlá reforma soudnictví, ale také urychlení procesu splynutí *common law* a *equity*, neboť soudy byly povinny aplikovat pravidla z obou těchto systémů. V neposlední řadě byl také zrušen rigidní systém *writů*, čímž došlo ke zjednodušení, zrychlení a modernizaci anglického soudního řízení.

3.2.6 Vývoj práva v USA

Přestože řada anglických osadníků severoamerických kolonií doufala při svém příchodu v modernější a přehlednější právo, mnozí z nich se následně instinktivně uchýlovali zpět ke *common law*. Přece jen to byl systém, který znali nejlépe. Jakmile si Anglie plně uvědomila své imperiální závazky, *common law* a jeho instituty byly systematicky rozšířeny do kolonií v míře nezbytné alespoň pro počáteční podmínky. Mnoho koloniálních shromáždění schválilo přijetí zákonů deklarujících platnost *common law*. I v případech, kdy tyto zákony chyběly, používali koloniální soudci běžně *common law*. Po vyhlášení nezávislosti byly původně přijaté zákony ponechány v platnosti a povětšinou jsou platné dodnes. Typickým příkladem je zákon Severní Karolíny z roku 1778, který uvádí v platnost „tolik z *common law*, kolik je třeba, aby plně ani částečně nemohlo být odvoláno, zrušeno nebo aby nemohlo přestat platit.“³⁶

V 17. a 18. století bylo *common law* chápáno jako ochrana před zvláštní mocí a zakladatelé USA se odvolávali na tradiční práva v něm obsažená proti tomu, co považovali za

³⁵ TÓTHOVÁ, Marta. *Právna komparatistika-Velké právne systémy*. Košice: UPJŠ v Košiciach, 1999. 81 s.

³⁶ srov. NORTH CAROLINA GENERAL STATUTES § 4-1 [online]. Onecle.com, 2010 [cit. 12. února 2011]. Dostupné na <http://law.onecle.com/north-carolina/4-common-law/4-1.html>

příklad moderní tyranie. Kontinentální kongres v roce 1774 výslovně žádal o „právo na život, svobodu a majetek a *common law*.“ Deklarace nezávislosti zvláště kladla důraz na procesní záruky obsažené v *common law*, obviňujíc krále Jiřího III., že „se spojil s jinými, aby nás podrobil právnímu zřízení, jež je cizí našim ustanovením a není potvrzeno našimi zákony... v mnoha případech nám odejmul výhody porotního soudu.“³⁷ Ústava USA (*Constitution of the United States*) běžně užívala pojmy typické pro *common law* a *Bill of Rights* (Listina práv) uzákonil instituty známé z *common law* jako např. ochranu před sebeobviňováním v V. dodatku nebo zákaz krutých trestů v VIII. dodatku. Asi nejnápadnější příklad přijetí *common law* se objevuje v VII. dodatku, týkajícím se civilního procesu: „V soudních přích dle *common law*, kde hodnota sporu přesahuje dvacet dolarů, by mělo být zachováno právo na porotní soud a žádný důkaz uznaný porotou by neměl být projednáván jiným soudem Spojených států jinak, než dle pravidel *common law*.“³⁸

Tak, jak se rozvíjelo během staletí v Anglii, rozvíjelo se *common law* po recepci na americkém kontinentu. V roce 1735 obhájce Andrew Hamilton prokazoval na případu Johna Petera Zengera, že pravidla *common law* ve vzdálených koloniích nemusí být stejná, jako ta používaná v samotné Anglii. O století později Nejvyšší soud Spojených států prohlásil v případě *Van Ness v. Packard* (1829), že „anglické *common law* nemůže být bez výjimek považováno za právo vhodné pro USA.“³⁹ Například anglické pojetí využití území nebylo vždy vhodné pro podmínky usidlování v Americe - stromy na pozemcích v Anglii byly považovány za rostoucí dřeviny, které nemohou být pokáceny bez svolení vlastníka pozemku, zatímco kácení stromů v Americe bylo chápáno jako zhodnocování majetku.

Industrializace s sebou přinesla nové výzvy, a to zejména co se týká širokého spektra situací, které *common law* neřešilo. Například na železnici vznikala rizika pro cestující, dělníky, přepravce a vlastníky pozemků podél trasy. Pravidla, která byla vhodná pro dřívější způsoby dopravy, bylo třeba rychle přehodnotit. *Common law* se zde ukázalo jako velmi přizpůsobivé novým podmínkám rozvíjející se společnosti.

Přestože tvorba práva byla zejména výsledkem činnosti soudů, systematické zaznamenávání jejich rozhodnutí se v USA rozvíjelo jen velmi pomalu. Anglické sbírky

³⁷ WIKIPEDIA [online]. Wikipedia.org, 2011 [cit. 12. února 2011]. Dostupné na http://en.wikipedia.org/wiki/United_States_Declaration_of_Independence

³⁸ WIKIPEDIA [online]. Wikipedia.org, 2011 [cit. 12. února 2011]. Dostupné na http://en.wikipedia.org/wiki/Law_of_the_United_States

³⁹ FRIEDMAN, Lawrence M. *A History of American Law*. New York: Touchstone, 2005. 81 s.

soudních rozhodnutí byly v oběhu i po vyhlášení nezávislosti a jejich vliv přetrvával i v době, kdy se od poloviny 19. století staly americké sbírky běžně dostupnými.⁴⁰ Přestože byla právní literatura velmi důležitá jako praktický průvodce precedenčním právem, odborných knihoven bylo poskrovnu. Blackstoneovy *Commentaries* byly v průběhu 19. století dále aktualizovány v nových vydáních. V USA byly zasazeny do čtyřsvazkových *Commentaries on American Law* z pera Jamese Kenta, které byly poprvé vydány v letech 1826–30. Kentovy *Commentaries* prošly mnoha dalšími vydáními. Závěrečné dvanácté vydání vyšlo o půl století později. Dále pak Joseph Story, známý soudce Nejvyššího soudu USA, vydal sérii významných publikací týkajících se specifických, zejména obchodních témat, počínaje *Commentaries on the Law of Bailments* z roku 1832, následovaných *Law of Agency* (1839), *Law of Partnership* (1841), *Law of Bills of Exchange* (1843) a *Law of Promissory Notes* (1845) jako doklad rostoucího tempa ekonomického rozvoje.⁴¹

Podmínky v USA zvláště přispívaly k rozvoji *common law*. Všechny státy kromě Louisiany přijaly *common law* v průběhu jedné či dvou generací a s tím, jak se zaznamenávání soudcovského práva zdokonalovalo, vznikla silná poptávka po jeho rozvoji. Praktici spolu s akademiky nepřetržitě sledovali, do jaké míry státy dodržují nebo přetvářejí tradiční pravidla a chválili či kritizovali výsledky.

Až do svého zrušení XIII. dodatkem v roce 1865 představovalo otroctví nestravitelné sousto pro americké právo. Podle rozhodnutí v případě *Sommerset* (1772) nemělo otroctví základ v anglickém *common law*, ale existovalo v různých částech britského impéria, včetně původních severoamerických kolonií, pouze jako místní obyčej. Po vyhlášení americké nezávislosti se jižanské státy snažily vytvořit právní základ pro otroctví, avšak soudcům se nedařilo sladit tento institut s existujícím právem.⁴² Tyto nesnáze byly důkazem toho, do jaké míry *common law* zajišťovalo osobní svobody.

Americká právní nauka úspěšně pokračovala v zažitém důrazu kladeném na jednotlivé případy a roli soudců. Zprvu byla jedinou možností, jak se dostat do právní praxe výpomoc u některého z právníků, ale po občanské válce se začala výuka práva rozvíjet a bylo

⁴⁰ FRIEDMAN, Lawrence M. *A History of American Law*. New York: Touchstone, 2005. 103 s.

⁴¹ Tamtéž, 190 s.

⁴² WIKIPEDIA [online]. Wikipedia.org, 2011 [cit. 12. února 2011]. Dostupné na http://en.wikipedia.org/wiki/Law_of_the_United_States

na ní nahlíženo s velkou vážností. Od roku 1871 se *Harvard Law School* pod vedením reformního děkana Charlese C. Langdella stala vzorem pro právnické školy po celé zemi. Langdellova výuka, založená na studiu rozhodnutí odvolacích soudů spolu s následnou debatou, přenesla postupy ze soudní síně na univerzitní půdu a pomohla upevnit převahu postupů *common law*.

V určitém smyslu byla převaha *common law* ve výuce práva paradoxní, protože s tím, jak se šířil harvardský model, slábla tvůrčí role soudců, které konkuroval nový zájem zákonodárců o reformu práva. Jestliže období let 1830 až 1890 bylo zlatou érou amerického *common law*, pak následující roky svědčí o novém důrazu kladeném na psané právo. Soudní precedenty postupem času musely přenechat část svého vlivu novým zákoníkům a právnické školy se ve svých postupech zprvu neúspěšně snažily přizpůsobit novým pramenům práva. Na přelomu století začaly být prostřednictvím *National Conference of Commissioners on Uniform State Laws* předkládány návrhy na jednotné zákony, formulované tak, aby eliminovaly rozdíly mezi legislativou jednotlivých států. *Uniform Sales Act*, předložený zákonodárcům v roce 1906, byl postupně přijímán a razil cestu pro konečný úspěch *Uniform Commercial Code* později ve dvacátém století. Od roku 1923 zahájil *American Law Institute* velkolepý projekt „přeformulování práva“, jehož cílem bylo sjednocení *common law* používaného soudci.⁴³

Rozvoj právnických škol znamenal příchod nového vlivu do amerického práva, a to autority univerzitních profesorů. Ti poskytli užitečný nový úhel pohledu na tvorbu práva a spolu se soudci a zákonodárci určovali podobu *common law*. Protože nebyli profesionálně „deformováni“ soudní rutinou a neměli snahu o prosazení vlastních zájmů jako političtí činitelé, nabízeli věcnou kritiku a nezaujaté návrhy na reformu. Ve velké míře to byli právě tito vzdělanci, kteří produkovali právnickou literaturu 20. století a kteří zasedali v komisích, které formulovaly návrhy zákonů.

Nahrazování tradičního *common law* bylo však spíše zdánlivé. Nové právní materiály často jen přejímaly zažitá pravidla *common law* a role zákonodárců v této právní reformě byla obvykle omezena na přijetí obsáhlých a komplikovaných předpisů, kterým sotva rozuměli, a to bez jakýchkoli změn. Někdy i důležité zákony byly jen o něco víc než instrukcí pro soudce, aby rozvíjeli *common law* určitým směrem. Například *Sherman Antitrust Act* z roku 1890 jednoduše stanovil: „spolčování se v rozporu s pravidly volného trhu“ za nezákonné a nechal

⁴³ FRIEDMAN, Lawrence M. *A History of American Law*. New York: Touchstone, 2005. 293 s.

na soudcích, aby svými rozhodnutími stanovili konkrétní podmínky a z nich případné výjimky.⁴⁴

3.2.7 Rozdíly mezi právem USA a Anglie

Co se týká rozdílů mezi právem USA a Anglie, lze konstatovat, že charakter práva USA je od charakteru práva anglického dosti odlišný. Zejména odlišný politický a ekonomický vývoj USA a vývoj americké jurisprudence vedly k tomu, že americké právní myšlení je dosti odlišné od anglického, zejména pokud se týká vztahu soudcovského práva a práva zákonného a závaznosti precedentů. V USA je podíl i význam zákonného práva podstatně větší než v Anglii a naopak závaznost precedentů je tu menší. Zásada *stare decisis* (viz. níže) v USA neplatí ve své striktní podobě, kterou má v Anglii. Nejvyšší soudy jí nejsou vázány vůbec a mohou svá vlastní judikovaná stanoviska měnit podle svého uvážení a ani jiní soudci se necítí tolik vázání precedenty a ani jimi nejsou tolik vázání jako soudci v Anglii.⁴⁵

Další odlišnost spočívá v tom, že v USA ztratilo svůj historický význam dělení soudcovského práva na *common law* a *equity*. Oba tyto výrazy sice v americkém právním jazyku zůstaly, ale v tom smyslu, že *common law* prakticky znamená synonymum pro soudcovské právo (viz. výše) a *equity* se používá ve zcela jiném významu.

Nejzávažnější rozdíl amerického a anglického práva však spočívá v tom, že USA je federace a právo se tam v důsledku toho vytváří na dvou úrovních – na úrovni federální a na úrovni jednotlivých států. V oblasti práva zákonného je vztah federální legislativy a legislativy jednotlivých států řešen X. dodatkem k Ústavě, v němž se praví, že pravomoci, které ústava nesvěřuje Spojeným státům a jejichž výkon nezakazuje členským státům, jsou vyhrazeny každému státu. Z tohoto pravidla tedy vyplývá, i když praxe inklinuje k rozšiřování pravomocí federálních, že primární, nikoli ovšem silnější, je zákonodárství jednotlivých států, zatímco pravomoc federace je dána tehdy, jestliže tak stanoví ústavní předpis.⁴⁶

⁴⁴ FRIEDMAN, Lawrence M. *A History of American Law*. New York: Touchstone, 2005. 405 s.

⁴⁵ KNAPP, Viktor. *Velké právní systémy ; úvod do srovnávací právní vědy*. Praha: C. H. Beck, 1996. 172 s.

⁴⁶ Tamtéž, 171 s.

3.3 Prameny práva v Anglii

3.3.1 Soudní precedenty

Precedenční soudní rozhodnutí ve svém celku vytvářejí soudcovké právo. Jsou stěžejní a historicky nejvýznamnější formou norem anglického *common law*. Rozhodnutí anglických soudů, a to zejména odvolacích, hrají důležitou úlohu ve vývoji práva, neboť soud musí při rozhodování konkrétního případu brát zřetel na právní zásady formulované v dřívějších případech, který projednával soud stejného druhu, a je-li takový precedent závazný, je soud povinen se řídit posouzením dřívějšího případu. Tento postup označujeme jako doktrínu *stare decisis*. Důležitým aspektem systému je zveřejňování precedentů. Soudní rozhodnutí se oznamují veřejnosti (mimo např. v případech týkajících se dětí či otázek národní bezpečnosti) a v současnosti je většina rozsudků Sněmovny lordů (*House of Lords*) a většina rozsudků odvolacích soudů zpřístupněna na internetu. Důležité rozsudky byly zveřejňovány v různých vydáních sbírek soudních rozhodnutí od 19. století (existují také sbírky starších precedentů).⁴⁷

3.3.2 Zákony

Anglické zákony jsou charakteristické značným prostorem, který poskytují samotnému uvážení soudců. Návrh zákona musí schválit obě sněmovny parlamentu a musí mu být udělen královský souhlas. Většinu návrhů tvoří vládní návrhy, které parlamentu předkládají ministři, zpravidla po konzultacích. Parlament vydává v posledním desetiletí v průměru 50-70 zákonů ročně. Spory o výklad zákonů je možno řešit soudně. Protože však v Anglii neexistuje psaná ústava, není možné vznést u soudu námitky proti zákonu z důvodu neústavnosti. Podle ústavní doktríny parlamentní svrchovanosti je parlament považován za nejvyšší zákonodárný orgán v tom smyslu, že může vydat a zrušit jakýkoli zákon a že žádný jiný orgán nemůže zrušit nebo zpochybnit platnost zákona schváleného parlamentem.⁴⁸

V červenci 1999 byly některé pravomoci vydávat zákony převedeny také na Národní shromáždění pro Wales (*Welsh Assembly Government*) se sídlem v Cardiffu. Toto shromáždění má pravomoc vydávat právní nařízení týkající se Walesu, avšak primární zákony o velšských záležitostech i nadále vykonává britský parlament.⁴⁹

⁴⁷ HUNGR, Pavel. *Srovnávací právo – Právní kultury*. Ostrava: Key Publishing, 2008. 40 s.

⁴⁸ Tamtéž, 39 s.

⁴⁹ Tamtéž.

3.3.3 Právní nařízení

Právní nařízení tvoří tzv. sekundární oblast psaného práva. Mnohé zákony delegují legislativní pravomoc například ministrům, místním orgánům nebo veřejnoprávním institucím a výborům. Vznikají normativní akty vydávané centrální vládou či veřejnoprávními orgány a institucemi, a to pod různými názvy, nicméně souhrnně jsou nazývány jako „právní nařízení“, jichž je ročně vydáváno přibližně tři tisíce. Všechny tyto podzákonné právní předpisy musí být v souladu s podmínkami zmocňovacího zákona. Podzákonné právní předpisy mohou být napadeny např. proto, že jsou v rozporu s právy přiznanými jinými primárními zákony, s Evropskou úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod, předpisy EU či proto, že jsou neodůvodněné, nespravedlivé či vydané k nepřipustnému účelu.⁵⁰

3.3.4 Obyčeje

Jedním z pramenů nepsaného práva je systém právních obyčejů. Ten je složen jednak z obecných obyčejů říše (*general Customs of the Realm*) - dnes platných již jen v ústavním právu - a dále z místních obyčejů (*local Customs*), které jsou pramenem práva, jestliže se odchylují od *common law* a jsou zachovávány od roku 1189. Jejich význam je však v dnešní době nepatrný.⁵¹

3.3.5 Právní literatura

Právní literatura má spíše podružný význam – za pramen práva jsou považována jen některá věhlasná díla dávné minulosti. Jedná se zejména o *De Legibus* Ranulfa z Glanvill (konec 12. století), Bractonovo dílo *De Legibus et Consuetudinibus Anglie* (polovina 13. století), Cokeovy *The Institutes* (17. století) a Blackstoneovy *Commentaries* (1765). Současná právní literatura povahu pramene nemá.⁵²

3.4 Prameny práva v USA

Jak již bylo uvedeno, Spojené státy americké jsou federativní republikou, proto je zde právo dvousystémové – rozlišujeme právo státní (pro každý členský stát) a právo federální (platné po celém území federace). Základním dokumentem je Ústava USA, ale vlastní ústavní zákon

⁵⁰ HUNGR, Pavel. *Srovnávací právo – Právní kultury*. Ostrava: Key Publishing, 2008. 39 s.

⁵¹ Tamtéž, 40 s.

⁵² Tamtéž, 41 s.

mají i jednotlivé státy. Do federální působnosti patří pouze kompetence, které jsou na tuto úroveň výslovně delegovány. Původně silně decentralizovaný model v průběhu vývoje prošel výraznou centralizací.⁵³

3.4.1 Soudní precedenty

Rozdílný přístup k uznávání autority precedentů je jednou z odlišností anglického práva a práva USA. Od vyhlášení nezávislosti se doktrína *stare decisis* vyvíjela v USA jinak než v Anglii. Zatímco v USA je patrná tendence k liberalizaci, v Anglii je tato doktrína důsledně dodržována. Tento trend vyvrcholil v první polovině 20. století, kdy převládal názor, že soudce v USA je povinen jednat v souladu s tím, co se mu jeví jako spravedlivé a nikoli dle toho, co se jevílo jako spravedlivé tomu kterému soudci v minulosti.⁵⁴

V současnosti soudci v USA pravidelně rozhodují dle precedentů, avšak odchylují se od nich v těch případech, kdy mají za to, že by jejich použití vedlo k nespravedlivému výroku. Celkově je sdílen názor, že zrušení precedentu náleží pouze vyšším soudům. Široké spektrum místních zvyklostí však má za následek, že autorita precedentů se různí. Jsou státy bohaté na právní tradice, kde jsou soudci spíše konzervativní, zatímco v jiných státech, zejména tam, kde je živější obchod, mají soudci více pochopení pro novoty. Nicméně každý stát má relativně stabilní základ nepsaného práva, který je všeobecně respektován. Pro představu je nutno uvést, že ročně je v USA pořizováno až sto sbírek precedentů. Zásadně platí, že precedent je závazný jen v rámci územní působnosti soudu, který ho vydal. Obecnou závaznost mají pouze rozhodnutí nejvyšších soudů jednotlivých států a Nejvyššího soudu USA.⁵⁵

3.4.2 Statute Law

Právo vytvářené normotvornými orgány se nazývá *Statute Law* a zahrnuje všechny druhy norem, ať už zákonného či podzákonného charakteru. V USA mají psané prameny podstatně větší význam než v Anglii. Dominantní roli má pochopitelně Ústava USA se všemi dodatky, na níž navazují zákony odhlasované zákonodárnými orgány jednotlivých států či Kongresem USA. Soudce v USA narozdíl od anglického soudce do značné míry překonal tradiční nedůvěru k psanému právu, nicméně anglické právní myšlení se projevuje ve výkladu

⁵³ HUNGR, Pavel. *Srovnávací právo – Právní kultury*. Ostrava: Key Publishing, 2008. 41 s.

⁵⁴ Tamtéž.

⁵⁵ Tamtéž.

jednotlivých ustanovení normativních právních aktů, které vede k tomu, že „zákon neznamená nic, dokud není interpretován soudcem“.⁵⁶

3.4.3 Právní nauka

Právní nauka zahrnuje zejména komentáře týkající se právních otázek a právní vědy jako takové. Jedná se o pramen práva, jehož se američtí soudci překvapivě často dovolávají. Soudci vyšších soudů mají mezi svými spolupracovníky obvykle právníky, kteří absolvovali některou z významných právnických škol. Navíc určitý počet soudců pochází z řad bývalých univerzitních profesorů. Je to zejména jejich zásluha, že v soudních rozhodnutích jsou používány citáty z právní literatury. V některých případech dokonce článek právního teoretika může významně ovlivnit vývoj právního myšlení soudců při posuzování konkrétních sporů v rámci určitého druhu právních vztahů.⁵⁷

⁵⁶ HUNGR, Pavel. *Srovnávací právo – Právní kultury*. Ostrava: Key Publishing, 2008. 42 s.

⁵⁷ Tamtéž.

4. Některé rozdíly mezi kontinentální a angloamerickou právní kulturou

4.1 Právní dualismus

Jedním z charakteristických znaků kontinentálního práva je dualismus práva soukromého a veřejného. Toto členění má původ v římském právu, a to konkrétně v Ulpianově rozlišení práva na *ius publicum* a *ius privatum*. Ulpianova původní definice zní: „veřejné právo je to, které se týká římského státu, soukromé to, které se týká prospěchu jednotlivců.“ V jiných právních kulturách se toto rozlišení nevyskytuje, resp. pokud se vyskytuje, není podstatné.⁵⁸

V kontinentálním systému se vyskytuje řada podobných až totožných právních odvětví, a to jak v oblasti soukromého, tak i veřejného práva. Do oblasti veřejného práva se obvykle počítá právo ústavní, správní, daňové, trestní a procesní. K soukromému právu patří právo občanské, rodinné, obchodní a živnostenské, dále pracovní a mezinárodní právo soukromé. Těžištěm soukromého práva je závazkové právo, v němž jednotlivé země vykazují nejvíce společných znaků.⁵⁹

Hranice mezi veřejným a soukromým právem ve skutečnosti není zcela zřetelná a často mohou vznikat spory o to, je-li určitý vztah veřejnoprávní či soukromoprávní. Pro rozlišení veřejného a soukromého práva vytvořili odborníci několik teorií, které jsou pro uvedené rozlišení užitečné, sama o sobě však není žádná z nich natolik spolehlivá, aby vždy dokázala poskytnout odpověď na položenou otázku v každém konkrétním případě - jedná se o teorii zájmovou, teorii mocenskou, teorii organickou a teorii metody právní regulace. Tyto metody se navzájem doplňují a navazují na sebe.

Charakteristickým znakem veřejného práva je, že právní vztahy jím upravené jsou asymetrické a nerovné (vrchnostenské), odpovídající vztahu stát–občan. Naproti tomu soukromoprávní vztahy charakterizuje symetrie a rovnost účastníků. Rozdíl mezi veřejným a soukromým právem se promítá i do charakteru příslušných právních předpisů: zatímco veřejnoprávní předpisy obsahují vesměs kogentní právní normy, od nichž není přípustné se odchýlit ani dohodou stran, soukromoprávní předpisy obsahují z větší části dispozitivní právní normy, které dávají stranám smluvní volnost. Dohodnou-li se smluvní strany jinak, než stanoví zákon, má tato dohoda před zákonem přednost.

⁵⁸ HUNGR, Pavel. *Srovnávací právo – Právní kultury*. Ostrava: Key Publishing, 2008. 37 s.

⁵⁹ Tamtéž

Naproti tomu angloamerický systém není založen na dualismu práva veřejného a soukromého. Nezná dokonce ani třídění práva na jednotlivá odvětví tak, jak je obvyklé v systému kontinentálním. Jeho třídění je odlišné, i když některá právní odvětví svým názvem a v některých případech i obsahem odpovídají právním odvětvím v kontinentálním systému. Mezi tradiční právní odvětví angloamerického systému lze zařadit *property law* (věcná práva), *land law* (specifický právní režim půdy), *contract law* (smluvní právo), *tort law* (odpovědnost za deliktní škodu) a *criminal law* (trestní právo). Mimořádnou důležitost má tzv. *public law*, do něž spadá *constitutional law* (ústavní právo) a *administrative law* (správní právo). K tomuto je nutné dodat, že Spojené království jako jeden z mála států nemá fakticky psanou ústavu.⁶⁰

Současná právní nauka vychází z teze, že veřejné a soukromé právo v moderní společnosti nejsou dva různé světy, v nichž by platila zcela a principiálně odlišná pravidla, nýbrž dvě oblasti jednoho ve své podstatě jednotného a uceleného právního řádu. Vztah soukromého a veřejného práva chápe jako vztah obecného a zvláštního práva. Jinak řečeno, soukromé právo upravuje práva a povinnosti subjektů práv bez ohledu na jejich specifickou povahu z hlediska jejich role při výkonu veřejné moci (v tomto smyslu má v právu soukromém stát stejné postavení jako kterákoli jiná právnická či fyzická osoba); oproti tomu veřejnoprávní je taková subkategorie všech právních vztahů, která je charakterizována tím, že v daném právním vztahu je alespoň jeden z jeho subjektů vykonavatelem veřejné moci.⁶¹

4.2 Prameny práva

Prameny práva jsou považovány za jeden z podstatných rozdílů mezi kontinentálním a angloamerickým právním systémem. Mezi laickou veřejností je rozšířen názor, že v angloamerickém systému hovoříme o právu striktně soudcovském, zatímco v kontinentálním systému o právu striktně zákonném. Tento názor však dle výše uvedeného výčtu pramenů práva zdaleka neodpovídá skutečnosti.

Zákonné právo, jak již bylo uvedeno, nejenže existuje v angloamerickém systému, ale hraje dokonce významnou roli, v některých právních odvětvích dokonce klíčovou. Země angloamerického systému tedy též mají své zákonné právo, jež je výsledkem legislativního procesu a jež soudy musí respektovat při svém rozhodování spolu s precedenty. Naopak ve

⁶⁰ HUNGR, Pavel. *Srovnávací právo – Právní kultury*. Ostrava: Key Publishing, 2008. 38 s.

⁶¹ WIKIPEDIA [online]. Wikipedia.org, 2011 [cit. 12. února 2011]. Dostupné na: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Ve%C5%99ejn%C3%A9_a_soukrom%C3%A9_pr%C3%A1vo>

výjimečných případech je i v zemích kontinentálního systému pramenem práva právo soudcovské. Navíc se v kontinentálním systému čím dál tím více prosazuje praxe, kdy vyšší soudy svým výkladem „modifikují“ zákonné právo.⁶²

4.3 Soudní precedent a doktrína *stare decisis*

Za další odlišný prvek považujeme způsob soudního rozhodování. Pro angloamerický systém je charakteristické rozhodování na základě precedentů - postupu spočívajícího ve studiu relevantních předchozích soudních rozhodnutí, nalezení společných zásad a jejich následné aplikaci pro řešení aktuálního případu. Takto se postupuje v rámci doktríny *stare decisis*. V kontinentálním systému je hlavním úkolem soudů rozhodovat spory aplikací a výkladem zákonných ustanovení, zatímco v angloamerickém systému soudy nejen rozhodují spory, ale zároveň poskytují východiska pro řešení podobných sporů do budoucna. Se zvyšujícím se objemem zákonného práva v angloamerickém systému se však čím dál častěji stává precedent i prostředkem závazného výkladu těchto norem, což nezůstalo bez kritické odezvy, neboť v tomto případě dochází podle některých názorů k přesahu funkce precedentů.⁶³

Doktrína *stare decisis* má dva prvky – vertikální a horizontální. Vertikální prvek stanoví, že soudci nižších soudů jsou vázáni předchozími rozhodnutími vyšších soudů, a to i v případě, že s nimi nesouhlasí. Přesto mohou v řízení vyjádřit svůj názor v tom směru, že s precedentem nesouhlasí a dokonce mohou stranám doporučit, aby se proti rozhodnutí odvolaly k vyššímu soudu. Dle horizontálního prvku doktríny *stare decisis* jsou precedenty závazné nejen pro nižší soudy, ale i pro soud, který precedentní rozhodnutí vydal. Soud se precedentem musí řídit co do rozhodnutí ve věci. Rozsudek se stává precedentem v případech, kdy je směrodatným pro budoucí rozhodování, tzn. že rozsudek obsahuje srozumitelné vodítko pro řešení podobných případů.⁶⁴ Precedent je závazný do doby, než je zrušen rozhodnutím nadřízeného soudu či zákonem. Soudy mohou zároveň přehodnotit svá předchozí rozhodnutí a vytvořit nový precedent. Výše uvedené však neplatí bezvýjimečně. Soudci v angloamerickém systému se totiž nemusí řídit precedentem v případech, kdy mají za to, že precedent se od projednávaného případu liší do té míry, že jej nemůže být použito.

⁶² JUNKER, Abbo. Rechtsvergleichung als Grundlagenfach. *Juristenzeitung*, 1994. 921-928 s.

⁶³ srov. CASTELLANO, Daniel J., 'Common Law and Civil Jurisprudence' [online]. Arcaneknowledge.org, 2009 [cit. 15. února 2011]. Dostupné na <<http://www.arcaneknowledge.org/histpoli/commoncivil.htm>>

⁶⁴ WHITTAKER, Simon. Precedent in English Law: A View from the Citadel. *European Review of Private Law* 14, 2006. 705-745 s.

Nemožnost aplikace precedentu plyne zejména ze skutečnosti, že oba případy spolu dostatečně nesouvisí a soud proto odmítne analogii. Dále je možné odmítnout precedent i když jsou si oba případy na první pohled podobné, avšak ve skutečnosti je skutkový stav odlišný do té míry, že logicky vylučuje použití precedentu. Poslední případ, kdy je možné odmítnout precedent nastává, když je vynesena rozsudek tzv. *per incuriam* (nedbale) což v tomto případě znamená bez odkazu k jakémukoli zákonnému ustanovení či relevantnímu předchozímu rozhodnutí. Zvláštnost rozhodnutí *per incuriam* spočívá v tom, že netvoří precedent. Nutno dodat, že podobná rozhodnutí jsou naprostou výjimkou.⁶⁵

Co se týká soudních řízení v kontinentálním systému, zde můžeme pozorovat podobný jev v tom smyslu, že obdobně jako v angloamerickém systému i zde nižší soudy často následují rozhodování vyšších soudů, a to na základě nepsané autority těchto rozhodnutí. Navíc, mimo závaznosti rozhodnutí Soudního dvora Evropské unie a Evropského soudu pro lidská práva, jsou závazná rozhodnutí ústavních soudů v jednotlivých zemích a to přímo na základě zákonného ustanovení, viz. například čl.89 odst. 2 Ústavy České republiky: „Vykonatelná rozhodnutí jsou závazná pro všechny orgány a osoby.“⁶⁶ Z tohoto důvodu se tedy nejeví jako správné zobecnění, že soudci v angloamerickém systému jsou striktně vázáni rozhodnutími vyšších soudů, zatímco soudci v kontinentálním systému se při svém rozhodování řídí výlučně zákony.

4.4 Právní myšlení

Skutečný rozdíl mezi angloamerickou a kontinentální právní kulturou spatřujeme v odlišném právním myšlení. V angloamerickém systému je pozornost soustředěna na každý jednotlivý případ a k tvorbě práva dochází zejména skrze rozhodování těchto případů, kdy hlavní roli hraje soudce. Naopak v kontinentálním systému jsou vytvářeny obecné normy bez ohledu na jednotlivé případy a tyto jsou následně aplikovány dle skutkového stavu. V tomto případě tedy hraje zásadní roli obecná norma, jejíž aplikovatelnost na konkrétní případ musí být zkoumána. Tento postup vyžaduje schopnost předvídat a řešit situace před tím, než nastanou, zatímco v angloamerickém systému se situace řeší teprve poté, co nastanou.⁶⁷

⁶⁵ WHITTAKER, Simon. Precedent in English Law: A View from the Citadel. *European Review of Private Law* 14, 2006. 705-745 s.

⁶⁶ Zák. č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky

⁶⁷ JUNKER, Abbo. Rechtsvergleichung als Grundlagenfach. *Juristenzeitung*, 1994. 921-928 s.

Není tedy překvapující, že v kontinentálním systému vliv zákonodárce dominuje nad vlivem soudce. Rozdíl vyplývá z role zákonodárství v obou systémech. Země kontinentálního systému přijaly za svou Montesquieuovu teorii dělby moci, dle které je úkolem legislativy vytvářet zákony, zatímco úkolem soudů je jejich aplikace. Naopak v angloamerickém systému je základem soudcovské právo spočívající v precedencích. Příčinu tohoto stavu můžeme spatřovat v historickém vývoji, kdy si v Anglii jakožto ostrovní mocnosti mohli soudci sdružující se ve vlivném cechu po staletí snáze udržet své výsadní postavení než na evropském kontinentu, kde z důvodu politické a právní rozdrobenosti byli zastíněni myslitelé, které spojovala společná znalost římského práva.⁶⁸

4.5 Doktrína

Doktrína (systém principů a názorů na daný problém) má v obou systémech odlišnou funkci, přičemž v kontinentálním systému hrála zjevně významnější roli, a to zejména na středověkých univerzitách v době formování tohoto systému.⁶⁹ V kontinentálním systému se nadále používají často velmi významné doktríny v legislativním procesu, kdy se názory a doporučení odborné veřejnosti aplikují v celém procesu přípravy a schvalování zákonů.

4.6 Jmenování soudců

Vzhledem k roli soudců v angloamerickém systému jsou tito voleni z řad zkušených a respektovaných právníků. To platí zejména pro soudce vyšších soudů. Soudce je privilegovaným představitelem společnosti, jemuž je svěřena její „kolektivní právní moudrost“, ze které může za účelem vydání rozhodnutí čerpat. V angloamerickém systému neplatí zásada „*iudex ius dicit inter partes*“ (soudce vyhláší právo mezi stranami sporu), tj., že rozsudek je závazný jen pro strany řízení, ale právě opačná zásada, podle níž jsou některá soudní rozhodnutí závazná obecně. Podle této zásady tedy soudce nejen právo nejen nalézá, ale i tvoří.

Naproti tomu v kontinentálním systému může být soudcem jmenován i relativně nezkušený třicátník. Soudce musí splňovat podmínku věku (25-40 let), mezi další podmínky náleží obvykle požadavek odborného právníckého vzdělání, respektive právní praxe, dále

⁶⁸ SAMUEL, Geoffrey. System und Systemdenken - Zu den Unterschieden zwischen kontinentaleuropäischem Recht und Common Law. *Zeitschrift für Europäisches Privatrecht*, 1995. 375-397 s.

⁶⁹ ŠTEFANOVIČ, Milan. *Svetové právní systémy (Právna komparatistika)*. Bratislava: Poradca podnikateľ'a, 2007. 82 s

pak např. složení odborné justiční zkoušky, občanská bezúhonnost a složení slibu.⁷⁰ S výkonem funkce je spojena i neslučitelnost funkce soudce s jinou státní, popřípadě i nestátní funkcí. Narozdíl od soudce v angloamerickém systému soudce kontinentálního systému právo netvoří, nýbrž pouze nalézá.

4.7 Procesní odlišnosti

Co se týká odlišností co do průběhu řízení, rozlišujeme řízení inkviziční a obžalovací (akuzační). Pro angloamerický systém je typické obžalovací řízení. V tomto řízení jsou právní zástupci stran zodpovědní za uvedení skutečností svědčících ve prospěch jejich klienta a jejich právního názoru spolu s výčtem všech relevantních precedentů. V ideálním případě soudce pouze řídí jednání, zhodnotí skutkový stav, předložené důkazy a právní názory stran a konečně rozhodne na základě těchto hodnocení, případně shrne pro porotu právní stránku věci v případě, že se jedná o porotní soud. Protože průběh řízení a jeho výsledek do značné míry závisí na schopnostech jednotlivých právních zástupců, nepřekvapí, že se v angloamerickém systému vyvinuly dvě kategorie obhájců, a to konkrétně *barristers* a *solicitors*. *Barristerem* je právník, který má na starost vedení sporu, tedy zastupování před soudem, případně zhodnocení možnosti úspěchu ve věci. Opakem tohoto je méně specializovaný *solicitor* s podpůrnou rolí, se kterým klient přichází do kontaktu zejména v počátku sporu. Ten zajišťuje i široké spektrum dalších úkonů, jako je např. převod vlastnictví, sepsání závěti apod.⁷¹ Rozdíl mezi *barristery* a *solicitory* podtrhuje význam obhájců v obžalovacím řízení.

S rozdělením obhájců na uvedené skupiny se nesetkáme v žádné ze zemí kontinentálního systému. Zajímavostí je, že například v Kanadě rozdíl v označení stále existuje, avšak značně pozbyl na významu, neboť každý člen tamní *Canadian Bar Association* (advokátní komory) může svou praxi vykonávat pod tím či oním označením bez praktických důsledků či omezení pro výkon jeho činnosti.⁷²

Samozřejmě i v kontinentálním systému mají strany, respektive jejich právní zástupci značný vliv na průběh řízení. Soudce zde však hraje podstatně aktivnější roli a činí úkony, které by v angloamerickém systému činil právní zástupce. Proto je řízení v kontinentálním

⁷⁰ HUNGR, Pavel. *Srovnávací právo – Právní kultury*. Ostrava: Key Publishing, 2008. 75 s.

⁷¹ BOYD, Neil. *Canadian Law: An Introduction*. Scarborough: Nelson Thomson, 2006. 198 s.

⁷² Tamtéž.

systemu nazýváno inkvizičním. Jak je známo, v inkvizičním řízení soudce provádí například výslech svědků za účelem zjištění skutkového stavu a teprve poté se mohou vyjadřovat právní zástupci stran. V angloamerickém systému jsou za provedení důkazů zodpovědni výhradně účastníci řízení, respektive jejich právní zástupci. To zahrnuje například i křížový výslech jak vlastního svědka, tak svědka protistrany, kdy každá ze stran předvolá svého svědka či znalce a pokládá mu otázky. Je zde však předpoklad, že svědek bude vypovídat ve prospěch strany, kterou byl předvolán. Z tohoto důvodu je následně možnost svědka vyslechnout dána též protistraně.⁷³ Je třeba podotknout, že kontinentální systém institut křížového výslechu nezná, proto je i tento institut považován za prvek, který oba druhy řízení odlišuje.

V návaznosti na výše uvedené je vhodné se pozastavit nad způsobem výslechu znalců. Zatímco v angloamerickém právu každá ze stran předvolává „svého“ znalce a soudce rozhodne o tom, či tvrzení je přesvědčivější, v kontinentálním systému je to soudce, který jmenuje znalce a rozhoduje s přihlédnutím k jeho znaleckému posudku.

Rozdíly v dokazování se projevují i v dalších směrech. Jak již bylo uvedeno, je v angloamerickém systému účastník postaven do pozice, kdy sám (s pomocí právního zástupce) soudu prokazuje skutkový stav, a sám si za tímto účelem vybírá důkazní prostředky. Oproti tomu procesní předpisy v kontinentálním právu se soustřeďují hlavně na rychlé vyřešení sporu. Tím je ovlivněn i proces navrhování důkazů, kdy závisí na vůli soudce, které důkazy budou v řízení provedeny a účastníci jsou tak do jisté míry omezeni.

Dalším rozdílem je odlišný přístup obou právních systémů k aplikaci cizího práva jakožto práva rozhodného. V angloamerickém systému totiž cizí právo není považováno za právo jako takové ale spíše za důkazní prostředek. Jeho obsah musí strana domáhající se jeho aplikace soudu prokázat a nese tedy zároveň důkazní břemeno. Jestliže důkazní břemeno neunes, použije se národní právo za použití fikce, že nebyla prokázána odlišnost cizí právní úpravy a ta je tudíž stejná jako úprava národní.⁷⁴ Naproti tomu v kontinentálním systému je povinností soudce znát a v případě potřeby aplikovat cizí právo dle zásady *iura novit curia* (soud zná právo).

Co se týká fáze zahájení řízení, i zde můžeme pozorovat řadu odlišností. V angloamerickém systému v soukromoprávních věcech samotnému jednání před soudem předchází extenzivní zajišťování důkazů následované předběžným slyšením s předložením

⁷³ SAMUEL, Geoffrey. System und Systemdenken - Zu den Unterschieden zwischen kontinentaleuropäischem Recht und Common Law. *Zeitschrift für Europäisches Privatrecht*, 1995. 375-397 s.

⁷⁴ Tamtéž.

důkazů, kdy mají strany navzájem přístup i k důkazům protistrany. Teprve pak je nařízeno jednání ve věci. Předběžné slyšení (*Discovery/Disclosure procedure*) začíná předložením stručného stanoviska obsahující skutečnosti, které je ta či ona strana schopna v řízení prokázat. Účelem tohoto předběžného slyšení je shromáždit veškeré dostupné důkazy k podložení tvrzení stran. Cílem je se ujistit, že jsou strany připraveny na samotné jednání před soudem a případně zhodnotit jejich šance na úspěch a někdy dokonce dohodnout smír (pokud je to možné). Můžeme zde pozorovat odlišný přístup k zajišťování důkazů mezi angloamerickým a kontinentálním systémem, kdy v kontinentálním systému je na každé ze stran, aby prokázala svá tvrzení „vlastními“ důkazy, zatímco strany v angloamerickém systému mají ještě před nařízením jednání navzájem přístup ke všem důkazům. O předložení důkazu protistranou může být požádáno prostřednictvím soudu či přímo. Samotná žádost nemusí být tolik podrobná, obecný popis je dostačující. Předložení všech relevantních důkazů či označení důkazních prostředků vedoucích k novým důkazům je povinné.⁷⁵ Uvedený postup umožňuje stranám tvrdit skutečnosti, k jejichž prokázání ve skutečnosti nemají potřebné důkazy a ve svém písemném stanovisku k projednávané věci se spoléhají na důkazy protistrany.

⁷⁵WIKIPEDIA [online]. Wikipedia.org, 2011 [cit. 20. února 2011]. Dostupné na: <http://en.wikipedia.org/wiki/Discovery_%28law%29>

5. Vzájemné ovlivňování

5.1 Skotský právní systém

Skotský právní systém nelze v současné době podřadit pod kontinentální ani angloamerický právní systém. Je to proto, že v průběhu staletí bylo skotské právo vystaveno vlivům obou těchto systémů.⁷⁶ Za nejdůležitější vliv na skotské právo lze v první řadě považovat feudalismus importovaný do Skotska z Anglie a dále pak vliv kanonického práva.

Po smrti krále Roberta I. Skotského roku 1329 nastalo pro Skotsko a potažmo i pro skotské právo temné období, které bylo výsledkem politických střetů, hospodářských potíží a slabé vlády. Následně se skotské právo dostalo pod silný vliv kontinentálního systému, neboť skotští právníci studovali na evropském kontinentu, zejména v Nizozemí, Francii a Itálii a samotné Skotsko mělo přes geografickou blízkost Anglie čilejší styky zejména s výše uvedenými zeměmi. K tomuto se později přidal ještě silný vliv kanonického práva, které upravovalo řadu soukromoprávních vztahů. V průběhu této etapy byly do skotského práva zavedeny instituty a zásady typické pro kontinentální systém.

Počínaje spojením Skotského a Anglického parlamentu roku 1707, které znamenalo zrušení Skotského parlamentu a počátek Sněmovny lordů jakožto soudu nejvyšší instance (do roku 2009), získalo anglické *common law* přímý vliv na skotské právo. Ve Skotsku se začala uplatňovat doktrína *stare decisis*, charakteristická pro angloamerický systém, a skotští právníci již nesledovali kauzy na evropském kontinentu ani dění v tamních odborných kruzích, ale místo toho se soustředili na anglické kauzy a názory anglických právníků. Navíc je tento přetrvávající proces posilován skutečností, že pro skotské právníky je z jazykových důvodů snazší sledovat vývoj v Anglii spíše než na evropském kontinentu.

Ovlivňování mezi anglickým a skotským právem však není jednostranné. Jak je uvedeno výše, byla do roku 2009 nejvyšší instancí v soukromoprávních věcech Sněmovna lordů a po ní tuto roli převzal nově vzniklý Nejvyšší soud Spojeného království (*Supreme Court of the United Kingdom*). V obou institucích jsou a byli činní skotští soudci, kteří do rozhodování těchto institucí přinesli prvky kontinentálního právního myšlení.

⁷⁶ TETLEY, William. 'Mixed Jurisdictions: common law vs. civil law (codified and uncodified)' [online]. Unidroit.org, 1999 [cit. 15. února 2011]. Dostupné na <<http://www.unidroit.org/english/publications/review/articles/1999-3.htm>>.

5.2 Evropská integrace

Další a bezesporu ještě důležitější oblastí, kde dochází k vzájemnému ovlivňování mezi kontinentálním a angloamerickým systémem, je proces evropské integrace, kterého se Anglie, resp. celé Spojené království Velké Británie a Severního Irska, účastní od roku 1973. Spojené království je povinno, stejně jako ostatní členové Evropské unie, uplatňovat právo EU, které má, vzhledem ke značné převaze zemí kontinentálního systému v Evropské unii, kontinentální charakter. V důsledku členství Spojeného království v Evropské unii jsou zároveň anglické soudy povinny respektovat pravomoc Soudního dvora Evropské unie.

To samé lze říci o Evropské úmluvě o lidských právech a pravomoci Evropského soudu pro lidská práva. Ratifikací a přijetím Úmluvy otevřelo Spojené království jednu z dalších cest k tomu, aby kontinentální systém ovlivnil právo anglické. Důsledkem tohoto je skutečnost, že postupná evropská integrace a následná potřeba anglických právníků zabývat se evropským právem probudily jejich zájem o kontinentální právní systém, zejména pak o právo německé a právo francouzské.

5.3 Mezinárodní obchod a mezinárodní advokátní kanceláře

Mezinárodní obchod a velké mezinárodní advokátní kanceláře jsou samy o sobě významnými silami, skrze které angloamerický systém ovlivňuje kontinentální systém. Je to důsledek toho, že velkou část právnických firem, které sepisují smlouvy v mezinárodním obchodu, tvoří velké, původem americké advokátní kanceláře.⁷⁷ Tyto smlouvy se liší od smluv v kontinentálním systému tím, že obchodní smlouvy v angloamerickém systému jsou podstatně rozsáhlejší. Důvodem je skutečnost, že smlouvy kontinentálního systému nemusí osahovat ustanovení, která jsou obsažena v zákonech.

Narozdíl od kontinentálního systému je běžnou praxí při sepisování smluv v angloamerickém systému užívat velmi podrobná ustanovení. Z důvodu zmíněné převahy velkých amerických advokátních kanceláří jsou v rámci obchodněprávních vztahů v Evropě smlouvy sepsané právníky angloamerického systému všeobecně akceptovány. Podrobný charakter těchto obchodních smluv do jisté míry vyplývá ze skutečnosti, že tyto smlouvy upravují právní vztahy mezi smluvními stranami, kde rozhodné právo často neuvádí potřebné podrobnosti. Následkem toho jsou tyto komplexní, podrobné smlouvy často využívány k úpravě právních vztahů i v případech, kdy dominují smluvní strany původem ze zemí

⁷⁷ SAMUEL, Geoffrey. System und Systemdenken - Zu den Unterschieden zwischen kontinentaleuropäischem Recht und Common Law. *Zeitschrift für Europäisches Privatrecht*, 1995. 375-397 s. .

kontinentálního systému. To vede k přijímání vzorů angloamerického právního systému v určitých oblastech kontinentálního systému.

5.4 Námořní právo

Dalším příkladem vlivu angloamerického systému na kontinentální systém je námořní právo. Námořní právo je samo o sobě hybridní právní subsystém existující v obou právních systémech. Přes svůj původně kontinentální charakter bylo námořní právo posledních minimálně 200 let pod silným vlivem angloamerického systému, a to zejména v oblasti námořního pojištění⁷⁸

5.5 Právní systém Louisiany

Mimo Skotska existuje ještě další území, jehož právní systém měl původně charakter kontinentálního právního systému, ale v současnosti je ještě více než Skotsko ovlivněno a ovládáno angloamerickým systémem. Je jím stát Louisiana. Poté, co se Louisiana roku 1731 stala francouzskou kolonií, platilo zde francouzské právo. Několik let po přenechání Louisiany Španělsku roku 1763 bylo v Louisianě zavedeno španělské právo vycházející rovněž z kontinentálního systému. Brzy po opětovném přechodu Louisiany pod Francii přešel tento stát roku 1803 pod USA.

Skutečnost, že navzdory úsilí mnoha Američanů tradice kontinentálního systému pokračovala, dokazuje *Louisiana Civil Code* z roku 1825, silně orientovaný na francouzský *Code civil*. *Louisiana Civil Code* byl vydán ve francouzštině a angličtině, v té době oficiálních jazycích. Nový občanský zákoník byl vyhlášen roku 1870. Tento zákoník byl sepsán pouze v angličtině, ale s výjimkou začlenění některých nových ustanovení včetně zrušení otroctví nepředstavoval nijak zásadní změnu od předchozího *Louisiana Civil Code*.⁷⁹

Dnes již francouzština od soudů, z práva i právní literatury vymizela. Drtivá většina právníků v Louisianě dnes pochopitelně nemluví francouzsky a v důsledku toho se zřídka mohou obracet k původní francouzské právní tradici svého státu. V kombinaci s tím, jak získává navrch federální právo USA, je tradice kontinentálního systému stále více nahrazována angloamerickým systémem. To rovněž ilustruje skutečnost, že ačkoliv by soudci

⁷⁸ TETLEY, William. *Mixed Jurisdictions: common law vs. civil law (codified and uncodified)* [online]. Unidroit.org, 1999 [cit. 15. února 2011]. Dostupné na <<http://www.unidroit.org/english/publications/review/articles/1999-3.htm>>.

⁷⁹ Tamtéž.

v Louisianě měli osvědčit znalost jak angloamerického tak kontinentálního systému, na tomto požadavku se fakticky netrvá.

V důsledku tohoto vývoje by v situaci, kdy by měl být případ z Louisiany rozhodnut podle zákoníků kontinentálního typu a skončil by před Nejvyšším soudem USA, rozhodovali by o něm s největší pravděpodobností pouze soudci s praxí v angloamerickém systému, narozdíl například od skotských případů projednávaných před Nejvyšším soudem Spojeného království, kde je zaručena přítomnost soudce s praxí ve skotském právu.

6. Vzájemné průsečíky

6.1 Mezinárodní arbitráž

Jednou z významných oblastí, kde v současnosti dochází ke sbližování angloamerického a kontinentálního systému, je mezinárodní obchodní arbitráž. Existuje vícero důvodů, proč smluvní strany preferují dohodu na řešení sporu před rozhodci namísto před soudem. Pokud spor podléhá pravomoci národních soudů, je velmi pravděpodobné, že nebude vyřešen v prvním stupni, ale bude pokračovat v odvolacím řízení a výsledek bude stále v nedohlednu. Kromě vysokých nákladů to pro strany znamená i značnou časovou náročnost, která může v současném podnikatelském prostředí představovat velkou nevýhodu. Zejména v angloamerickém systému může dokazovací řízení přerůst v nákladově i časově náročnou záležitost. Nepopíratelnou výhodou arbitráže oproti řízení před soudem je neveřejnost řízení. Je na smluvních stranách, aby si dohodly podmínky arbitráže. To mimo jiné znamená, že se mohou předem dohodnout do jaké míry budou zveřejněny relevantní dokumenty, a od dohody se odvíjí i místo konání arbitráže, výběr rozhodce, jazyka, ve kterém bude řízení probíhat, a v neposlední řadě i rozhodného práva. Konkrétně v tomto bodě dochází v rámci mezinárodní arbitráže ke střetu mezi angloamerickým a kontinentálním systémem, pokud strany pocházejí z různých právních systémů, což v dnešním světě není žádnou výjimkou. Je zřejmé, že každá smluvní strana si raději vybere právní systém, který je jí bližší. Proto musí být obecně nalezen kompromis mezi oběma právními systémy.⁸⁰ Tento úkol se snaží vyřešit řada mezinárodních dokumentů, které představují styčnou plochu mezi angloamerickým a kontinentálním právním systémem. Nejvýznamnějšími a nejdůležitějšími dokumenty jsou tzv. Newyorská úmluva (Úmluva o uznání a výkonu cizích rozhodčích nálezů) z roku 1958, kterou iniciovala Organizace spojených národů, účinná od června 1959, spolu s Rozhodčími pravidly UNCITRAL (Komise OSN pro mezinárodní obchodní právo, založená Mezinárodním shromážděním OSN roku 1966 za účelem prosazování harmonizace zákonů v rámci mezinárodního obchodu) z roku 1976 a Vzorovým zákonem UNCITRAL pro mezinárodní obchodní arbitráž z roku 1985.

Co se týká samotného řízení, je třeba zmínit Pravidla pro provádění dokazování, které vytvořila *International Bar Association* (IBA) roku 1999. Tato pravidla představují úspěšný pokus o kombinaci toho nejlepšího z kontinentálního a angloamerického právního systému.

⁸⁰ GRIFFIN, Peter R. Recent Trends in the Conduct of International Arbitration—Discovery Procedures and Witness Hearings. 17 *Journal of International Arbitration*, 2000, 26-27 s.

Advokáti považují tato pravidla za úspěšný kompromis mezi oběma právními systémy a pravidelně je na poli mezinárodní arbitráže používají.⁸¹ O tom, jak dobře jsou Pravidla o provádění dokazování IBA přijímána, svědčí skutečnost, že tato pravidla, původně považovaná za kompromis pro řízení mezi stranami kontinentálního systému na straně jedné a angloamerického systému na straně druhé, jsou stále více používána v arbitrážních řízeních, jejichž účastníci spadají všichni pouze pod systém kontinentální.⁸² Možným důvodem tohoto jevu může být skutečnost, že postupy v angloamerickém systému a úloha soudce odpovídají účelu arbitráže a úloze rozhodce více, než charakter řízení a úloha soudců v kontinentálním systému.

Je třeba mít na paměti, že v arbitráži je často nutný předchozí pokus o smír. Pokud nejsou smluvní strany schopny urovnat své spory s pomocí nestranného prostředníka, pak není účelem arbitráže pokusit se o smír, ale stanovit kdo má ve sporu úspěch a v jakém rozsahu. Pro strany arbitrážního řízení bude jistě přijatelnější rozhodce jako nestranná osoba, která do řízení aktivně nezasahuje a chová se spíše rezervovaně - což je typické pro soudce v angloamerickém systému. Rozhodce původem z kontinentálního systému samozřejmě použije zásady angloamerického systému pouze tehdy, když to pro něj bude efektivnější, a ve zbytku se bude řídit postupy kontinentálního systému. Proto oblast mezinárodní arbitráže není jen místem střetu a konfrontace kontinentálního a angloamerického systému, ale též skutečným průsečíkem.

6.2 Zásady UNIDROIT

Kromě mezinárodní obchodní arbitráže jsou dalším průsečíkem mezi angloamerickým a kontinentálním systémem Zásady mezinárodních obchodních smluv UNIDROIT, které vypracoval Mezinárodní ústav pro sjednocení soukromého práva. První verze této sbírky byla dokončena roku 1994 po několika letech práce skupiny složené z těch nejuznávanějších odborníků v oblasti smluvního práva a práva mezinárodního obchodu z různých právních kultur.⁸³ Autoři vzali v potaz předpisy a zásady jak angloamerického, tak kontinentálního systému. V roce 2004 vyšlo druhé, rozšířené vydání Zásad mezinárodních obchodních smluv

⁸¹ GRIFFIN, Peter R. Recent Trends in the Conduct of International Arbitration—Discovery Procedures and Witness Hearings. *17 Journal of International Arbitration*, 2000, 26-27 s.

⁸² Tamtéž.

⁸³ TETLEY, William. *Mixed Jurisdictions: common law vs. civil law (codified and uncodified)* [online]. Unidroit.org, 1999 [cit. 15. února 2011]. Dostupné na <<http://www.unidroit.org/english/publications/review/articles/1999-3.htm>>.

UNIDROIT. Účel sbírky je jasně uveden v preambuli: „Tyto Zásady stanoví obecná pravidla pro smlouvy v mezinárodním obchodu. Platí v případě, kdy se smluvní strany dohodnou, že se jimi bude řídit jejich právní vztah. Mohou platit i v případě, kdy se smluvní strany dohodnou, že se jejich právní vztah bude řídit obecnými zásadami právními, *lex mercatoria* nebo podobně. Mohou platit v případě, kdy smluvní strany nevyberou právo rozhodné pro jejich právní vztah. Mohou být použity k výkladu nebo doplnění mezinárodních jednotných právních instrumentů. Mohou být použity k výkladu nebo doplnění národního práva. Mohou sloužit jako vzor pro národní a nadnárodní zákonodárce.“⁸⁴

Zásady UNIDROIT mohou být chápány jako moderní *lex mercatoria* či alespoň jako jeho část, a v současnosti jsou čím dál více právníky uznávány jako opravdové přeformulování mezinárodních obchodních norem.⁸⁵ Tyto Zásady, vytvořené odborníky různých právních systémů, jsou tudíž konkrétním průsečíkem mezi angloamerickým a kontinentálním systémem.

6.3 Právní systém Quebecu

Jako poslední příklad průsečíku mezi angloamerickým a kontinentálním systémem uvádím právní systém Quebecu. Následkem toho, že Quebec byl francouzskou kolonií, spadá tamní soukromé právo pod kontinentální právní systém. V odvětvích veřejného práva se v Quebecu, stejně jako ve zbytku Kanady, prosadil právní systém angloamerický.⁸⁶ Tento stav působí střet právních tradic.

Quebecký občanský zákoník *Code Civil du Bas-Canada* účinný od 1. srpna 1866 a byl z velké části ovlivněn francouzským *Code civil* z roku 1804 a respektoval jeho strukturu. V roce 1991 byl přijat současný občanský zákoník *Code Civil du Quebec*, který je účinný od 1. ledna 1994. Tento zákon představuje nový, modernizovaný občanský zákoník, který odráží a zohledňuje vliv řady zásad a institutů *common law*, ale přitom stále respektuje základní strukturu a terminologii kodifikací kontinentálního systému.⁸⁷

⁸⁴UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts [online]. Unidroit.org, 2004 [cit. 15. února 2011]. Dostupné na <<http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2004/integralversionprinciples2004-e.pdf>>

⁸⁵TETLEY, William. 'Mixed Jurisdictions: common law vs. civil law (codified and uncodified)' [online]. Unidroit.org, 1999 [cit. 15. února 2011]. Dostupné na <<http://www.unidroit.org/english/publications/review/articles/1999-3.htm>>.

⁸⁶BOYD, Neil. *Canadian Law: An Introduction*. Scarborough: Nelson Thomson, 2006, 270 s.

⁸⁷TETLEY, William. 'Mixed Jurisdictions: common law vs. civil law (codified and uncodified)' [online]. Unidroit.org, 1999 [cit. 15. února 2011]. Dostupné na <<http://www.unidroit.org/english/publications/review/articles/1999-3.htm>>.

V této souvislosti je významná pravděpodobně jedinečná iniciativa Kanady směřující ke sladění *common law*, platného ve všech ostatních kanadských provinciích a které čím dál tím více dominuje i kanadským federálním zákonům, s právem Quebecu. Roku 1998 kanadský federální ministr spravedlnosti předložil zákon C 50: *Federal – Civil Law Harmonization Act, No.1*. Hlavním účelem tohoto zákona, vyhlášeného 12. června 1998, je „zajistit, aby veškerá současná federální soukromoprávní legislativa integrovala terminologii, koncepce a instituty právního řádu Quebecu“.⁸⁸ Jako důsledek tohoto byla roku 2001 doplněna dvě interpretační pravidla do kanadského *Interpretation Act*. Tato kanadská iniciativa v oblasti harmonizace angloamerického a kontinentálního systému způsobem, který má zohledňovat podstatu a génia každého z nich, je konkrétním průsečíkem mezi oběma systémy a může být vzorem pro ostatní hybridní právní systémy světa.

⁸⁸ DEPARTMENT OF JUSTICE CANADA, Bijural Terminology Records [online]. Canada.justice.gc.ca, 2009 [cit. 15. února 2011]. Dostupné na: <<http://canada.justice.gc.ca/eng/pi/bj/harm/Index.html>>

7. Závěr

Celá řada odborníků zabývajících se studiem velkých právních systémů poukazuje na zavádějící vnímání těchto systémů jako koherentních a fixních kategorií. Tuto kategorizaci totiž zpochybňuje několik faktorů. Zřetelná je zejména rozsáhlá nestejnoroďost států kontinentálního systému. Zatímco státy angloamerického systému projevují značné odchylky ve vývoji svého anglického dědictví, země kontinentálního systému nesdílí ani společný národnostní původ, natož společný jazyk. Navíc samotný angloamerický a kontinentální systém jsou si v řadě oblastí podobnější, než bývají vykreslovány. Neexistuje stát čistě angloamerického či kontinentálního systému. V současné době spočívá hlavní rozdíl mezi angloamerickým a kontinentálním systémem spíše v oblasti právního myšlení, stylu argumentace a právní metodologie, než v oblasti právních norem. Rozdíly mezi angloamerickým a kontinentálním právním systémem by tedy neměly být zveličovány. Obě právní kultury sdílí obdobné hodnoty a co se týká rozdílů, většina spočívá spíše ve formě, nežli v obsahu. Právníci na evropském kontinentu stojí tváří v tvář stejným výzvám jako právníci v angloamerickém systému. Stejně tak jsou schopni se přizpůsobit, i když v rámci podstatně rigidnější struktury, mění se společnosti a podílet se na rozvoji práva. Přestože můžeme polemizovat o rozsahu, v němž dochází ke sblížení těchto dvou systémů, je nepochybné, že oba systémy projevují určitou úroveň propojenosti. Toto je důsledkem jak historických procesů a rozvoje moderního administrativního státu, tak fenoménu několika posledních desetiletí – globalizace.

V oblastech, kde přetrvávají rozdíly se tyto postupně stírají. Kulturní a právní vlivy se šíří bezprecedentním tempem a setkáváme se s rostoucím odhodláním překročit pomyslnou hranici vlastní právní kultury a inspirovat se přístupy odjinud. To se projevuje ve vícero směrech – například soudci v USA začínají do svých rozhodnutí přejímat postoje typické pro kontinentální právo. Dalším projevem tohoto trendu, který je co do významu ještě zásadnější, je migrace právníků mezi oblastmi kontinentální a angloamerické právní kultury a naopak, ať už v akademické či obchodní sféře. Globalizace světové ekonomiky, založená na užším propojení států, podtrhuje potřebu právní jistoty a stírání rozdílů mezi odlišnými právními kulturami v rámci harmonizace práva. Pokrokem v tomto směru bylo i přijetí řady mezinárodních smluv a jednotných pravidel obsahujících jak prvky angloamerického, tak kontinentálního systému.

Cílem této práce je poskytnout čtenáři základní přehled o dvou nejvýznamnějších právních systémech dnešní doby. Za tímto účelem obsahuje práce shrnutí jejich historického vývoje a příklady jejich vzájemného ovlivňování v dnešním světě. Co se týká definic, je třeba mít na paměti, že vzhledem k nestejnorodosti, která existuje v rámci obou systémů, i pokračujícího procesu sblížení a vzájemného ovlivňování obou systémů, nemusí uvedené definice platit bezvýjimečně. Samotná koncepce velkých právních systémů, ze které definice vycházejí, má svůj původ v 2. polovině 20. století a není tedy zcela aktuální.

8. Seznam použitých zdrojů

Literatura:

- BOYD, Neil. *Canadian Law: An Introduction*. Scarborough: Nelson Thomson, 2006.
- DAVID, René, BRIERLEY, John E.C.. *Major legal systems in the world today*. London: Stevens&Sons, 1985.
- FRIEDMAN, Lawrence M. *A History of American Law*. New York: Touchstone, 2005.
- GLENDON, M.A. GORDON, M.W. CARDOZZA, P.G., *Comparative Legal Traditions in a nutshell*. St. Paul: West Publishing, 1999.
- GLENDON, M.A., GORDON, M.W., OSAKWE, CH., *Comparative Legal Tradition*. St. Paul: West Publishing, 1985.
- HUNGR, Pavel. *Srovnávací právo – Právní kultury*. Ostrava: Key Publishing, 2008.
- KNAPP, Viktor. *Velké právní systémy ; úvod do srovnávací právní vědy*. Praha: C. H. Beck, 1996.
- KUBŮ, L. OSINA, P. GRYGAR, J., *Teorie práva I*. Olomouc: Univerzita Plackého v Olomouci, 2003.
- ŠTEFANOVIČ, Milan. *Svetové právne systémy (Právna komparatistika)*. Bratislava: Poradca podnikateľ'a, 2007.
- TÓTHOVÁ, Marta. *Právna komparatistika-Velké právne systémy*. Košice: UPJŠ v Košiciach, 1999.

Články:

- GRIFFIN, Peter R. Recent Trends in the Conduct of International Arbitration—Discovery Procedures and Witness Hearings. *17 Journal of International Arbitration*, 2000, 26-27 s.
- JUNKER, Abbo. Rechtsvergleichung als Grundlagenfach. *Juristenzeitung*, 1994. 921-928s.
- SAMUEL, Geoffrey. System und Systemdenken - Zu den Unterschieden zwischen kontinentaleuropäischem Recht und Common Law. *Zeitschrift für Europäisches Privatrecht*, 1995. 375-397 s.
- WHITTAKER, Simon. Precedent in English Law: A View from the Citadel. *European Review of Private Law* 14, 2006. 705-745 s.

Články online:

- CASTELLANO, Daniel J., '*Common Law and Civil Jurisprudence*' [online]. Arcaneknowledge.org, 2009 [cit. 15. února 2011]. Dostupné na: <<http://www.arcaneknowledge.org/histpoli/commoncivil.htm>>
- GRŮZA, Dalibor., '*Přirozené a spravedlivé právo*' [online]. E-polis.cz 2007 [cit. 20. února 2011]. Dostupné na: <<http://www.e-polis.cz/pravo/202-prirozene-a-spravedlive-pravo-resp-smlouva.html>>
- TETLEY, William. '*Mixed Jurisdictions: common law vs. civil law (codified and uncodified)*' [online]. Unidroit.org, 1999 [cit. 15. února 2011]. Dostupné na <<http://www.unidroit.org/english/publications/review/articles/1999-3.htm>>.

Právní předpisy:

- Code civil, version en vigueur du 15 mars 1803 au 1 juin 2004
- Federal – Civil Law Harmonization Act, No.1
- North Carolina General Statutes § 4-1
- Sherman Antitrust Act
- Zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky

Internetové zdroje:

- Arcaneknowledge.org
- Canada.justice.gc.ca
- E-justice.europa.eu
- E-polis.cz
- Onecle.com
- Unidroit.org
- Wikipedia.org